

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ
ВІДНОСИН**

Освітньо-професійна програма Економіка підприємства
Спеціальність 051 Економіка
Ступінь вищої освіти Магістр

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Петро МАКАРЕНКО

«05» грудня 2023 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Формування виробничих витрат та резерви їх зниження у
рослинництві підприємства»

виконала здобувачка вищої освіти заочної форми навчання
Кучіна Аріна Олександрівна

Керівник кваліфікаційної роботи,
д.е.н., доцент

Інна МИКОЛЕНКО

Полтава – 2023 року

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасне сільське господарство є складною та динамічною системою, яка безперервно взаємодіє з економічними, соціальними та екологічними факторами. Однією з ключових складових її функціонування є динаміка виробничих витрат. Це важливий показник, який відображає економічну діяльність аграрного сектора та впливає на доходи сільських господарств. Ефективне управління витратами є аспектом забезпечення сталого фінансового успіху сільськогосподарського підприємства, що займається рослинництвом. Дослідження складу і структури витрат підприємства є ключовим етапом в управлінні бізнесом і має велике значення для забезпечення його ефективності та конкурентоспроможності. На сьогодні підприємству утримати рівень його самостійності, економіко-фінансової сталості та високої фінансової стабільності актуальне і досить складне явище.

Застосування сучасних методів аналізу даних та інструментів економічного прогнозування дозволяє не лише відстежувати динаміку витрат підприємства, але й розробляти стратегії для їх оптимізації задля максимізації прибутку. Такий підхід дозволяє сільськогосподарським підприємствам бути більш адаптивними до змін на зростання ринку та забезпечити стабільність економічного розвитку.

В кваліфікаційній роботі акцентується увага на особливостях та закономірностях рівня привабливості, потенціалу та величини витрат підприємства. Значна увага приділяється аналітичній частині, що поєднує в собі і узагальнення результатів, і використання факторного методу оцінки, і використання кореляційно-регресійного методу та методів моделювання. Приділено увагу знаходження резервів покращення економічного стану підприємства.

Вивченню питань економічної ефективності здійснення виробничих витрат рослинництва приділили значну увагу провідними вченими й практиками: Бутинця Ф., Валуєва Б., Герасимовича А., Голова С., Кіндрацької

Л., Савченка В. та інші. Видатні науковці-теоретики створили значний внесок щодо розвитку самого аналізу витрат та управління ними, але завжди низка питань залишається спірною. Як наслідок цього питання витрат носять змінний характер як в теоретичному світі, так і в реальному управлінні ними. Наприклад, визначення точки рівноваги та вплив фінансових показників на фактичні результати, прослідковується певна неузгодженість фінансового, управлінського та організаційного аспектів діяльності підприємства.

Зв'язок роботи з науковими темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних тем кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Полтавського державного аграрного університету: «Розробити теоретико-методологічні, науково-методичні і практичні засади розвитку виробничо-господарської, фінансово-економічної і соціальної діяльності та процесів ресурсо-енергозбереження і управління (менеджменту) підприємств з виробництва і переробки аграрної продукції в умовах ринку» (номер державної реєстрації 0117U003097). Та теми кафедри: «Розвиток агропродовольчої сфери в національному та геоекономічному просторі (№ ДР 0122U201799).

Мета та завдання дослідження. Головною метою роботи є визначення шляхів та напрямів економічної ефективності здійснення виробничих витрат рослинництва у сільськогосподарському підприємстві, способів їх зниження, а також отримання даних для аналізу фінансових параметрів діяльності підприємства з зображенням механізму зчитування фінансової звітності та обчислення рівня виробничих витрат. Для отримання зазначеної мети виникає необхідність для вирішення таких завдань як:

- систематизувати, оцінити та осмислити теоретико-методичні та теоретичні аспекти формування витрат підприємства;
- використати різні методи аналізу при проведенні дослідження оцінки витрат та ефективності виробництва;
- вивчити стан організації формування та використання виробничих витрат на підприємстві;

- проаналізувати шляхи та напрями зниження витрат рослинництва у підприємств;

- виявити шляхи збільшення фінансових результатів підприємства шляхом встановлення можливостей оптимізації виробничо-галузевої структури підприємства.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження постають процеси організації, управління та формування виробничих витрат досліджуваного підприємства, порядок їх розрахунку та методичні аспекти теоретико-аналітичного дослідження.

Предмет дослідження породжує низка теоретико-методичних, прикладних та практичних питань, що тісно взаємодіють з управлінням та аналітичними процесами формування виробничих витрат та їх аналіз в ВСК «Злагода».

Методи дослідження. Під час проведення теоретичного та аналітичного дослідження в кваліфікаційній роботі використовувалися наступні методи: метод порівняння, що використовується для встановлення відмінностей та спільних рис під час досліджування процесів та явищ; метод абстрагування, що використовується для виділення тих конкретних рис, які мали найбільше значення; системний аналіз; метод групування – для поєднання в одну важливу для прийняття управлінських рішень інформацію та інші.

Інформаційна база. Інформаційним підґрунтям для оцінювання фінансової діяльності нашого підприємства, вивчення методики проведення аналізу були використані дані фінансово-статистичної звітності та відповідні форми річного звіту підприємства, звіти та плани соціального розвитку та економічного за період року 2018-2022 рр., і інші установчі документи.

Наукова новизна постає у теоретичному та методичному опрацюванні та розробці рекомендацій, що спрямовані на впровадження вдосконалення управлінських засад щодо утримання та підвищення результатів фінансово-господарської діяльності підприємства, зниженню витрат і аналізу фінансових показників діяльності підприємства «Злагода» Полтавського району. А саме:

узагальнено: теоретичні та методичні особливості в пошуку факторів аналізу виробничих витрат підприємства та оптимізація управлінських процесів, пов'язаних з цим;

удосконалено: особливості організації на даному підприємстві економічної моделі управління витратами в рослинництві шляхом пропонування новітніх технологічних засобів у здійсненні безпосередньо робіт, пов'язаних з галуззю рослинництва;

набули подальшого розвитку: оптимізація виробничо-галузевої структури підприємства.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні основи та положення, що знайшли своє відображення в кваліфікаційній роботі, а також висновки та пропозиції щодо підвищення шляхів мінімізації витрат сільськогосподарських підприємств утворюють основу для констатування і розв'язку сучасних організаційно-економічних проблемних питань ефективної діяльності підприємств Полтавської області.

Апробація результатів дослідження. Висновки наукового дослідження доповідалися автором й одержали схвалення на засіданні кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Полтавського державного аграрного університету та на науково-практичній конференції за підсумками проходження здобувачами вищої освіти виробничих практик; опубліковано тез доповіді.

Публікації. Основні положення, ідеї та результати кваліфікаційної роботи опубліковані в наукових працях (за обсягом 0,3 ум. друк. арк.): Витрати підприємства та управління ними. XIII Міжнародна науково-практична Інтернет – конференція «Економіка сьогодні: проблеми моделювання та управління», 22 – 23 листопада 2023 року.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст викладено на 79 сторінках друкованого тексту. Робота містить 25 таблиць, 15 рисунків, 7 додатків. Список використаних джерел налічує 75 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність та класифікація витрат

На початку змін в економіці України та із розвитком ринкових відносин урізноманітнюються види витрат та, відповідно, в той же час розширюється спектр підходів до тлумачення цього поняття. Отже, можна стверджувати, що витрати – складне економічне явище, що тісно пов'язане з усіма елементами процесу управління та впливають на показники діяльності підприємства. Для більшості підприємств на сьогодні стає актуальною проблема контролю та обґрунтування зростання витрат. Тому для вирішення цього питання необхідним є уточнення сутності поняття «витрати», його класифікації та розробка чіткої програми щодо управління витратами.

В економічних словниках висвітлені такі тлумачення понять «виробничі витрати» та «витрати виробництва»: «виробничі витрати – це вартісне оцінювання затрат економічних ресурсів, здійснених підприємцями задля виробництва продукції»; «витрати виробництва – це всі затрати виробника на виробництво певного виду продукції».

Значний внесок внесли вітчизняні підприємства як обсяги виробництва, так і рівень урожайності основних сільськогосподарських культур. В свою чергу це дало змогу багатьом виробникам отримати не тільки додаткові доходи, а й підвищити прибутковість виробництва. Але разом з тим, в галузі рослинництва продовжують накопичуватись і системні проблеми. В першу чергу вони пов'язані з порушенням оптимальної структури сівозмін, виснаженням ґрунтів, їх забрудненням. Вітчизняні підприємства на світових ринках вимушені конкурувати з продукцією країн, які в значній мірі дотують виробництво аграрної продукції. Отже, гострі питання не знайшли кінцевого вирішення в дослідженнях учених цього напрямку економічної науки, що

обумовлює актуальність теми дослідження.

Теоретичні розробки в області формування витрат і теорії вартості були здійснені у працях таких відомих економістів, як Бутинця Ф., Валуєва Б., Герасимовича А., Голова С., Кіндрацької Л., Савченка В., Сопка В., Чумаченка М., а також зарубіжних вчених: Бріттона Е., Ван Хорна Дж. К., Говіндараджана В., Друрі К., Нідлза Б., Райна Б., Скоуна Т., Холта Р., Фостера Дж. та ін. Праці зазначених науковців підтверджують, що будь-яка діяльність неможлива без витрат ресурсів. Закономірності та проблеми розвитку ринкових відносин, свідчать, що спочатку мають місце витрати ресурсів, а потім – результати, пов'язані з цими витратами.

Отже, до витрат, що виникають у зв'язку зі зменшенням активів, належать: для ремонту обладнання, на адміністративні цілі, списання матеріалів у виробництво; нарахування амортизації; списання основних засобів, що стали непридатними і не використовуються, витрати нематеріальних активів, малоцінних швидкозношуваних предметів та інших необоротних активів; втрати від знецінення запасів; благодійні внески; визнані економічні санкції (штрафи, пені, неустойки сплачені); інші витрати, пов'язані зі зменшенням активів. А, витратами, що збільшують зобов'язання, є нарахування зарплати, податків, зборів, обов'язкових платежів; відрахувань на обов'язкове і добровільне страхування; транспортних витрат; оренди, комунальних послуг, витрат зв'язку, послуг з реклами; інші нарахування витрат, пов'язаних зі збільшенням зобов'язань. Можна стверджувати, що у результаті таких витрат зменшується власний капітал. Таким чином в даному Положенні (стандарт) бухгалтерський облік 16 «Витрати» визначаються основні вимоги до визнання, складу і оцінки витрат, а також вимоги до розкриття інформації про витрати у фінансовій звітності. Даний стандарт передбачає певну класифікацію груп витрат, що складають виробничу собівартість [2].

З проведеного дослідження, можна стверджувати, що більшість науковців вважають, що, економічні витрати – це доходи або, виплати, що підприємство має забезпечити постачальникам ресурсів, які потрібні для виробництва, щоб

вилучити ці ресурси від залучення їх в інших сферах. Економічні витрати включають в себе:

- явні витрати – виплати за ресурси для виробництва та заробітна плата працівників, тобто бухгалтерським витратам;

- неявні витрати – грошові доходи, які могли бути отримані при альтернативному використанні ресурсів, тому їх називають альтернативні. Неявні витрати не прописані в договорах, що суттєво відрізняє їх від явних витрат, тому що ця умова є обов'язковою для явних платежів, і тому їх можна назвати недоотриманими.

На наш погляд проведене дослідження, дозволяє сформувати правильне, визначення поняття «витрати». В основу аналізу витрати покладено таке поняття – це зменшення активів (грошових коштів та іншого майна, необоротних активів, запасів) або збільшення зобов'язань підприємства (перед постачальниками, бюджетом та іншими кредиторами), що призводить до зменшення економічних вигод та власного капіталу у звітному періоді в результаті здійснення господарської діяльності.

Економічна сутність поняття виробнича собівартість продукції – це виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства, які пов'язані з виробництвом продукції. Можна стверджувати, що можна віднести до виробничої собівартості продукції включаються: прямі витрати на оплату праці, прямі матеріальні витрати, загальновиробничі витрати, інші прямі витрати. За місцем виникнення витрати на виробництво продукції групуються за цехами, дільницями, службами й іншими адміністративно відокремленими структурними підрозділами виробництв. Залежно від характеру і призначення виконуваних робіт виробництво поділяється на основне, допоміжне та обслуговуюче виробництво [3].

Якщо розглядати, що можна віднести до основного виробництва, то до нього належать цехи, дільниці, що беруть безпосередню участь у виготовленні продукції. А до допоміжного виробництва призначені для обслуговування цехів основного виробництва. До них належать ремонтні, експериментальні,

енергетичні та інші підрозділи. До обслуговуючих виробництв і господарств належать неза заводський транспорт, житлово-комунальне господарство і культурно-побутові заклади, підсобні підприємства та інші структурні підрозділи, які не беруть участі у виробництві продукції. Усі витрати на виробництво підсумовуються в собівартості виготовлених окремих видів продукції, робіт і послуг, тобто формують об'єкт обліку витрат. Залежно від способу віднесення до конкретного об'єкта витрати поділяються на прямі і непрямі. Якщо розглядати підхід щодо прямих витрат, то до нього належать витрати, пов'язані з виробництвом окремих видів продукції, що можуть бути безпосередньо включені до її собівартості (основні матеріали, купівельні вироби, напівфабрикати, заробітна плата тощо) [4].

До непрямих витрат належать витрати, пов'язані з виробництвом декількох видів продукції, що включається до собівартості продукції за допомогою спеціальних методів. Непрямі витрати поділяють на виробничі (загальновиробничі витрати) та невиробничі (адміністративні, витрати на збут, інші операційні витрати) [4].

Правильно розрізняти витрати в першу чергу за ступенем впливу обсягу виробництва на рівень витрат останні поділяються на умовно-змінні та умовно-постійні. До умовно-змінних витрат належать витрати, абсолютний розмір яких збільшується із збільшенням обсягу випуску продукції та знижується з його зменшенням. До них належать витрати на матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби та інші. Умовно-постійні – це витрати, абсолютний розмір яких при змінах обсягу виробництва майже не змінюється.

Можна стверджувати, що виробничі витрати – це сукупність прямих матеріальних, на оплату праці, інших прямих та загальновиробничих витрат.

Таким чином, не визнаються витратами і не належать до звіту про фінансові результати:

- платежі з агентськими угодами та іншими аналогічними договорами на користь комітента, за договорами комісій, тощо;
- робіт, послуг, попередня (авансова) оплата запасів,;

- погашення одержаних позик;
- інші зменшення активів або збільшення зобов'язань, що не відповідають ознакам, наведеним у пункті 6 П(С)БО 16 «Витрати»;
- витрати, які відображаються зменшенням власного капіталу відповідно до Положень (стандартів) бухгалтерського обліку (П(С)БО).

Проаналізувавши думки економічних вчених ми погоджуємося з думкою Ахновською І., Болговою В., що, витрати – це зменшення економічних вигід протягом звітного періоду, що відбувається у формі відпливу чи виснаження активів, або збільшення суми зобов'язань і резервів, що виражається в зменшенні капіталу, не пов'язаного з його розподілом між власниками [6, с. 5].

Правильне поняття управління витратами є важливою функцією економічного механізму будь-якого підприємства. Рациональне управління витратами реалізується через утворення відповідної системи. Щодо дослідження структури управління витратами як системи з усіма її елементами має розкривати значення цього поняття для життєдіяльності підприємства загалом. Отже, система управління витратами являє собою сукупність елементів: принципів, завдань, аспектів, управлінських відносин, які взаємопов'язані один з одним та утворюють певну цілісність [8].

Економічні вчені по різному трактують поняття категорії «витрати».

Трактування поняття «витрати», пропонує Родіна О.В. що враховує різносторонні аспекти цієї категорії, є більш пристосованим для потреб управління, включає в себе компоненти за різних підходів та дає можливість поглибити розуміння цього терміна. Автор стверджує, що витрати – це усі ресурси і фактори виробництва, що потребують обліку, виражені у грошовій формі, а також використані в процесі господарської діяльності для отримання фінансового результату і потрібні для його аналізу, прийняття управлінського рішення, а також є внутрішнім ціноутворюючим чинником [53, с. 1182].

З позиції управлінського обліку витрати – це вартість різних видів ресурсів, що споживаються для певних цілей з метою забезпечення функціонування та розвитку підприємства [87, с. 7].

Дану проблему розглядав економічний вчений Божко М.В., стверджував, що витрати можна трактувати як процес використання ресурсів підприємством у процесі здійснення своєї операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, який призводить до зменшення власного капіталу або збільшення зобов'язань. На думку автора уточнюються види діяльності підприємств та факт того, що витрати – це процес використання ресурсів [9, с. 44].

Інша думка Мезенцевої Н.М. та Серікової Т.А. витрати – це використані у процесі виробництва різні речовини і сили природи на виготовлення нового продукту праці [42, с. 499].

Слід підтвердити, що згідно з п. 14.1.27 Податкового кодексу України витрати – це сума будь-яких витрат платника податку в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, здійснених для провадження господарської діяльності платника податку, в результаті яких відбувається зменшення економічних вигод, внаслідок чого відбувається зменшення власного капіталу (крім змін капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власником) [9]. Економічна вигода – це потенційна можливість отримання грошових коштів від використання активів це зазначено у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» зазначається,

Слід сказати, що економічну вигоду не доцільно ототожнювати лише з грошовими коштами, тому ми пропонуємо викладення даного терміну у такій редакції: економічна вигода – це потенційна можливість отримання грошових коштів або їх еквівалентів чи інших матеріальних або нематеріальних ресурсів у результаті використання активів.

Згідно ст. 138 Податкового Кодексу України [9] підкреслено, що витрати, які враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування, складаються із витрат операційної діяльності та інших витрат і наведено структуру загальновиробничих, адміністративних витрат і витрат на збут. До того ж, з метою уникнення протиріч доцільно було б у Податковому Кодексі прописати номенклатуру вказаних витрат аналогічно з номенклатурою П(С)БО 16 «Витрати». Ніскільки не принижуючи сутність поданих визначень пропонуємо

уточнене визначення витрат. Витрати – це зменшення економічних вигод за рахунок вибуття і/або зменшення вартості активів (грошових коштів, їх еквівалентів чи будь-якого іншого майна у матеріальній або нематеріальній формі) та збільшення зобов'язань (навіть якщо в результаті їх виникнення не відбулося створення активу), що в свою чергу призвело до зменшення величини власного капіталу (крім змін капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власником).

Розглянемо порівняльну характеристику понять «затрати» й «витрати» яка подана у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика понять «затрати» й «витрати»

Критерій порівняння	Характеристика	
	затрати	витрати
Вплив на капітал підприємства	Не впливають на величину капіталу.	Призводять до зменшення капіталу.
Відображення у звітності	Відображаються у формі 1 «Баланс» («Звіт про фінансовий стан»).	Відображаються у формі 2 «Звіт про фінансові результати» («Звіт про сукупні доходи»).
Рух ресурсів	Ресурси використовуються всередині підприємства.	Відбувається передача (вибуття) ресурсів, що зменшує їх вартість або виникає зобов'язання перед іншою стороною з приводу передачі ресурсу.
Порядок визнання	В момент використання ресурсу (активу).	В момент списання активу або зобов'язань, навіть якщо їх виникнення не призвело до створення активу.
Вплив на прибуток	Не впливають на величину прибутку.	Впливають на величину прибутку.

Джерело: узагальнено за даними [5, 13, 15].

Можна стверджувати, що виходячи з наведених понять, можна зробити висновок, що уявлення про затрати підприємства ґрунтується на трьох важливих положеннях:

1. Затрати визначаються використанням ресурсів, відображаючи, скільки і яких ресурсів використано на виробництво та реалізацію продукції.
2. Обсяг використаних ресурсів може бути поданий у грошових і

натуральних одиницях.

3. Визначення затрат завжди співвідноситься з конкретною метою, тобто обсяг використаних ресурсів у грошовому виразі розраховують для визначення певної функції (виробництва продукції, її реалізації) або виробничого підрозділу підприємства [15].

Ми пропонуємо відзначити, що затрати – це натурально-речовий показник, який не впливає на зменшення власного капіталу, а витрати – це вартісний показник, який призводить до зменшення власного капіталу та використовується при обрахунку фінансового результату. З метою уникнення плутанини у термінології доречним є застосування терміну «витрати» у фінансовому, а «затрати» – в управлінському обліку.

На думку В. Б. Івашкевича вважає, що «в узагальненому вигляді витрати виробництва є функцією виробництва і можуть бути подані як:

- 1) сукупність спожитої кількості ресурсів;
- 2) вартісне вираження матеріальних і трудових витрат».

Про те в першому випадку витрати живої й уречевленої праці на виробництво продукції (виконання робіт, надання послуг) вимірюються у фізичних одиницях витрат як величини спожитої кількості сировини, матеріалів, палива, електроенергії тощо. Отже, такий розріз витрат необхідний для зіставлення натурально-речових балансів відтворення і вартісного виміру витрат. Для того щоб обчислити витрати сировини, матеріалів, палива у кількісному вимірі, необхідно знати потребу в них на кожній стадії виробництва не тільки за величиною чистих витрат, а й з урахуванням відходів і втрат. Кількісним показником витрат праці виступають витрати робочого часу. Процес виробництва розкладається на окремі операції, що групуються залежно від кваліфікації виконаних робіт і кількості робочих місць. Позитивні моменти обліку витрат матеріальних і трудових ресурсів у натуральному вимірі – конкретність, точність і технічна визначеність витрат.

На витрати виробництва як грошове вираження витрачених на нього ресурсів впливає не тільки кількісний, а й вартісний чинник. Це дозволяє

порівнювати різні види витрат, приводячи їх до єдиного вигляду, які подаються за порівнянною формою [7].

Окремі вчені-економісти вважають таке визначення недосконалим, оскільки виробничі витрати не стосуються власного капіталу, а в Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій рахунки обліку витрат не кореспондують із рахунками капіталу [8, с. 14].

Таким чином із вище наведеного бачимо, що більшість науковців витрати трактують як сукупність спожитих ресурсів а також як кошти, які потрібно сплатити за придбані активи.

На нашу думку, дані категорії пов'язані лише тим, що витрати служать основою для розрахунку собівартості, а сама собівартість є формою цільового спрямування витрат. Різниця між витратами виробництва та собівартістю полягає ще й у тому, що собівартість виражається лише в грошовій формі, а витрати виробництва можуть бути як у грошовій, так і в натуральній формах. Окрім того, собівартість охоплює також окремі витрати, що є частиною доданого продукту.

Розгляд важливості аналізу витрат виробництва вказує на те, що вартість витрат є не менш важливою, ніж їхній обсяг. Під час виробництва витрачаються різні ресурси, такі як праця, матеріали, енергія і т.д. Ці витрати можуть вимірюватися як кількісно (наприклад, кількість використаних матеріалів чи годин праці) так і вартісно (грошова вартість цих ресурсів).

Науковці стверджують, що для повного порівняння різних видів витрат важливо враховувати обидва аспекти: кількість і вартість. Це дає можливість перетворити різні види витрат на єдиний показник, який дозволяє здійснювати порівняльний аналіз. Такий підхід допомагає зрозуміти, наскільки ефективно використовуються ресурси при виробництві та які види витрат мають більший вплив на кінцевий результат [20, с. 7].

Дехто з теоретиків та практиків економістів сумніваються у цьому визначенні, оскільки виробничі витрати не впливають на власний капітал. Ця

критика виходить з розбіжностей між визначенням витрат у стандарті і поглядами деяких експертів, зокрема у зв'язку з іншими визначеннями в інших документах, наприклад, Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств. Таким чином, з вищезазначеного видно, що більшість дослідників тлумачать витрати як сукупність використаних ресурсів, а також як кошти, що слід сплатити за придбані активи. У зв'язку з цим М.І. Скрипник зауважує, що оплата за наявні ресурси не є витратами, а це лише фінансові зобов'язання самого підприємства, чи підприємця, для забезпечення неперервності та ефективності його господарської діяльності, і ці зобов'язання не безпосередньо впливають на фінансовий результат. Вплив їх можна відстежити при здійсненні списання оборотних активів під час виробництва та необоротних активів у формі амортизації, яка частинами списується на готову продукцію, якщо ці необоротні активи використовуються в процесі виробництва, або на фінансовий результат для визначення прибутку чи збитку протягом звітного періоду [63, с. 164].

Доцільно розглянути взаємозв'язок між витратами та собівартістю в контексті господарського облікового процесу. Зазначимо, що витрати служать основою для розрахунку собівартості, яка, в свою чергу, виступає формою витрат цільового призначення. Виділяється важливий аспект різниці між цими термінами: собівартість виражається лише у грошовій формі, тоді як витрати виробництва можуть мати як грошовий, так і натуральний вираз.

Слід зауважити на понятті «витрати» і зразу стикаємося з ускладненням через паралельне вживання терміну «затрати» в науковій економічній літературі та інформаційних джерелах. Більшість вітчизняних науковців вважають ці терміни взаємозамінними, що може призводити до певних ускладнень у розумінні суті витрат та затрат. Вказується, що термін «затрати» фактично виведено з ужитку через це однозначне ототожнення з «витратами» (табл. 1.2).

Ознаки розмежування категорій «витрати» і «затрати»

Ознака розмежування	Категорія «Витрати»	Категорія «Затрати»
Форма виявлення	Можуть бути як у грошовій, так і в натуральній формі	Виражаються тільки у грошовій формі
Визначення	Зменшення економічних вигід внаслідок вибуття активів або збільшення зобов'язань	Фінансові зобов'язання для забезпечення неперервності та ефективності господарської діяльності
Включення в собівартість	Можуть бути частиною собівартості	Включають фінансові зобов'язання, які не впливають безпосередньо на фінансовий результат
Співвідношення з «затратами»	Є певна ускладненість через вживання терміну «затрати» в економічній літературі	Більшість науковців вважають, що «затрати» та «витрати» ідентифікуються, що може викликати непорозуміння
Вплив на фінансовий результат	Може впливати на прибуток при списанні оборотних та необоротних активів	Фінансові зобов'язання не безпосередньо впливають на фінансовий результат, а їх вплив прослідковується при списанні активів або амортизації

Джерело: узагальнено автором за [4]

У своїй роботі Л.В. Нападовська висловлює нестандартний підхід до розмежування термінів «витрати» та «затрати», базуючись на використанні вартісних та натурально-речових показників відповідно. Згідно з її підходом, «затрати» представляють собою грошову оцінку вартості різних ресурсів, витрачених на виробництво та реалізацію продукції протягом конкретного періоду.

«Витрати», з іншого боку, розглядаються як певна підмножина «затрат» - це ті затрати, які були документально підтверджені, економічно виправдані та повністю перенесені на реалізовану продукцію за цей період часу. Важливою особливістю є те, що витрати не можуть бути віднесені до активів підприємства, а вони враховуються при розрахунку прибутку підприємства у фінансовому звіті.

Поняття «затрати» охоплює більше аспектів, ніж «витрати», проте при певних обставинах вони можуть співпадати. Такий підхід вказує на важливість розрізнення цих термінів для точного відображення фінансової діяльності

підприємства.

М.І. Маниліч та О.В. Миронюк у своїх роботах вказують на важливі відмінності між поняттями «затрати» і «витрати» в контексті виробничої діяльності суб'єкта господарювання. За їхнім визначенням, «затрати» пов'язані з чинниками, які впливають на результати виробничої діяльності. З іншого боку, «витрати» стосуються фінансових аспектів цієї діяльності.

Автори наголошують, що розуміння цих термінів може бути спрощено, розглядаючи їх з точки зору двох основних ознак: чинників виробництва і кінцевого результату. Вони стверджують, що «витрати» є більш загальним поняттям і включають в себе «затрати». Оскільки вплив на кінцевий результат виробничої діяльності здійснюється через використання як виробничих, так і невиробничих чинників. Таке розуміння відображає важливість обох аспектів для повного розуміння економічних процесів у сфері виробництва.

Класифікація витрат для прийняття управлінських рішень включає різні критерії, які враховують їхню релевантність, сталість, змінність, маржинальність та можливість.

Таблиця 1.3

Класифікація витрат за категоріями

Категорії витрат	Опис
1. Релевантні та нерелевантні витрати	Релевантні витрати: Ті, які безпосередньо впливають на прийняття управлінського рішення. Нерелевантні витрати: Ті, які не мають важливого впливу на ухвалення управлінського рішення.
2. Постійні та змінні витрати	Постійні витрати: Ті, які залишаються сталими незалежно від обсягу виробництва або рівня діяльності. Змінні витрати: Ті, які змінюються пропорційно до обсягу виробництва або рівня діяльності.
3. Маржинальні та середні витрати	Маржинальні витрати: Зміна витрат, яка виникає внаслідок зміни у виробництві на одну додаткову одиницю. Середні витрати: Загальні витрати, поділені на кількість вироблених одиниць.
4. Дійсні та можливі витрати	Дійсні витрати: Ті, які фактично виникають і вимірюються в реальних обставинах. Можливі витрати: Ті, які можуть виникнути при альтернативних умовах або при реалізації альтернативних рішень.

Джерело: узагальнено автором за [26]

Релевантні витрати для наведених варіантів (придбання цінних паперів або комп'ютера для подальшої оренди) включають в себе ті витрати, які будуть

спрямовані безпосередньо на обрану альтернативу і втрачаються при відмові від іншої альтернативи. Ось приклади релевантних витрат для обох варіантів: вартість комп'ютера, витрати на обслуговування комп'ютера (наприклад, обслуговування, ремонт), орендна плата за користування комп'ютером, очікуваний дохід від оренди комп'ютера.

Релевантні витрати враховують усі затрати, які прямо пов'язані з вибраними альтернативами, і є чинниками втрати від відмови від одного варіанту на користь іншого.

Маржинальні витрати вимірюють зміну витрат при виробництві додаткової одиниці продукції. Вони дозволяють керівникам визначити, як зміниться вартість виробництва при збільшенні чи зменшенні обсягу виробництва.

Класифікація витрат з метою контролю виконання включає різні категорії, які допомагають ефективно керувати та моніторити витрати в організації. Неведемо короткий огляд кожної з цих категорій:

1) контрольовані витрати, які можна контролювати і управляти з точки зору керівництва. Керівництво може встановити бюджети, нормативи та інші обмеження для цих витрат.

2) неконтрольовані витрати, які складно або неможливо контролювати. Зазвичай це витрати, які виникають внаслідок змін зовнішніх умов або неочікуваних подій.

3) плановані витрати, які заздалегідь передбачаються і включаються в бюджет або план діяльності.

4) неплановані витрати, які виникають несподівано і не були враховані в планах. Управління такими витратами може вимагати негайних коригувань бюджету чи планів.

5) продуктивні витрати, які призводять до створення або покращення продукції чи послуг, сприяють зростанню ефективності та прибутковості.

6) непродуктивні витрати, які не приносять безпосередньої вигоди або внеску в результативність організації.

Ця класифікація допомагає встановити прозорий механізм контролю витрат, визначити пріоритети в управлінні ресурсами та ефективно взаємодіяти з неочікуваними ситуаціями. Керівництво може використовувати ці категорії для покращення стратегій управління фінансами та оптимізації бізнес-процесів. Так, в Україні з метою визначення фінансового результату використовується класифікація витрат відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати». Цей стандарт регламентує, як витрати та інші елементи фінансового результату повинні бути визначені та класифіковані в бухгалтерському обліку.

Витрати проявляють різні особливості взаємодії з діяльністю підприємства. Термін «поведінка витрат» вказує на те, як витрати реагують на зміни у функціонуванні підприємства. Факторами витрат є різні аспекти діяльності, такі як обсяг виробництва, кількість переналадок обладнання та основна зарплата для функції «виробництво», або кількість рекламних оголошень, кількість продавців та виручка для функції «маркетинг». Поведінка витрат визначається їхнім типом: змінні, постійні, напівзмінні або напівпостійні. Змінні витрати змінюються пропорційно до змін у обсязі діяльності.

Постійні витрати представляють собою ті витрати, які залишаються сталими при будь-яких змінах обсягу виробництва чи рівня діяльності підприємства. Такі витрати, як орендна плата, зарплата адміністративного персоналу та прямолінійна амортизація основних засобів, не змінюють своєї суми, навіть коли обсяг виробництва змінюється.

Отже, постійні витрати не змінюються автоматично при зростанні обсягу виробництва; їхні зміни можливі лише на основі конкретних управлінських рішень щодо розширення діяльності за межі релевантного діапазону. Враховуючи це, постійні витрати поділяють на обов'язкові (необхідні для забезпечення базового рівня виробництва) та дискреційні (пов'язані з управлінськими рішеннями щодо зміни обсягів діяльності). Під «обов'язковими витратами» розуміються ті, що прив'язані до масштабів та інтенсивності

діяльності підприємства, прикладами яких можуть бути зарплата обслуговуючого персоналу чи витрати на утримання основних фондів.

Дискретні витрати, навпаки, визначаються рішеннями керівництва підприємства і не мають прямого зв'язку із змінами обсягу поточної діяльності. Сюди включають витрати на дослідження та розробки, рекламу, підвищення кваліфікації персоналу тощо. Важливо відзначити, що дискреційні витрати можуть бути зменшені в критичний момент без значущого впливу на обсяг діяльності.

Вивчення поведінки витрат спрямоване на оцінку та аналіз витрат з метою побудови їх функції. Оцінка витрат – це процес обчислення залежності між витратами та різними факторами, що базується на аналізі минулої діяльності підприємства.

Також розрізняють різні види витрат відповідно до різноманітних критеріїв для більш ефективного планування [66, с. 167 – 168]:

- за місцем виникнення витрат на підприємстві: витрати по цехах, дільницях, центрах відповідальності, структурних підрозділах та загалом по підприємству.
- за об'єктами господарської діяльності: витрати на продукцію, роботи, послуги.
- за характером виробництва: основне виробництво та допоміжне виробництво.
- за ступенем впливу обсягу виробництва на рівень витрат: постійні витрати, які залишаються сталими незалежно від обсягу виробництва, змінні витрати, які змінюються пропорційно до обсягу виробництва.
- за економічним змістом: за елементами витрат.
- за цільовим призначенням: за статтями калькуляції витрат.
- за можливістю регулювання: регульовані витрати, які піддаються впливу змінами в управлінських рішеннях, нерегульовані витрати, які залишаються сталими незалежно від управлінських втручань.
- за видами діяльності: витрати виробничої, невиробничої, промислової

та непромислової діяльності.

- за єдністю складу: одноелементні, які включають лише один вид витрат, комплексні, що охоплюють різноманітні елементи витрат.

- за терміном обчислення: Капітальні, пов'язані із вкладеннями у основний капітал, поточні, пов'язані із щоденною діяльністю підприємства.

Відносно чинних норм: нормовані, які визначаються за стандартами або нормами, ненормовані, які не підпорядковуються чинним стандартам чи нормам.

В управлінській практиці використання класифікації витрат стає ключовим елементом для прийняття рішень, розгляду різних аспектів діяльності підприємства та формування стратегічних напрямків. З урахуванням цього, необхідно об'єднати і розглянути види витрат в контексті організаційно-управлінського аспекту, який визначає ефективність внутрішнього управління підприємством, обліково-аналітичного підходу, спрямованого на точне відображення витрат у фінансовій звітності, фінансово-економічного аспекту, який дозволяє оцінити фінансовий стан підприємства, маркетингової стратегії, спрямованої на розуміння споживачів та ринкових умов, і інвестиційного планування для оптимізації вкладень у різноманітні проекти. Такий комплексний підхід до класифікації витрат дозволяє враховувати всі важливі аспекти діяльності підприємства та ефективно керувати ресурсами для досягнення стратегічних цілей.

Узагальнено класифікацію видів витрат за критеріями та ознаками можна подати в наступному вигляді в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Класифікація витрат на підприємстві

Ознака класифікації	Види витрат
1	2
За сферою виникнення	1) виробничі; 2) невиробничі
За видами діяльності	1) операційної діяльності; 2) інвестиційної діяльності; 3) фінансової діяльності
За видами витрат	1) елементи затрат; 2) статті калькуляції

Продовження табл. 1.4

1	2
За ступенем впливу обсягу виробництва	1) постійні; 2) змінні
За ступенем однородності	1) одноелементні; 2) комплексні
За порядком віднесення на період визначення прибутку	1) на продукт; 2) на період
За часом віднесення	1) поточні; 2) майбутніх періодів; 3) майбутні
За центрами відповідальності та місцями виникнення	1) цехові; 2) дільничні; 3) бригадні; 4) службові тощо
За періодичністю виникнення	1) поточні; 2) одноразові
За способом включення до собівартості	1) прямі; 2) непрямі
За відношенням до господарського процесу	1) основні (технологічні); 2) накладні (організаційні)
Залежно від прийняття рішень	1) релевантні; 2) нерелевантні
За реальністю використання грошових засобів або активів	1) реальні; 2) можливі
За способом включення в собівартість продукції	1) прямі; 2) непрямі
Залежно від охоплення планом	1) планові; 2) позапланові
За можливістю регулювання	1) регульовані; 2) нерегульовані
За можливістю контролю	1) контрольовані; 2) неконтрольовані
За ефективністю	1) ефективні; 2) неефективні
За єдністю складу (однорідністю)	1) одноелементні; 2) комплексні

Джерело: узагальнено автором за [18, 27, 43]

Цей процес класифікації витрат визначається важливим для ефективного управління підприємством. Різні вчені висувають різні критерії для класифікації, і для успішного управління цими категоріями важливо мати потужну базу даних та можливість генерувати звіти з різних точок зору класифікації витрат. Напрямки класифікації витрат можуть варіюватися, враховуючи їхнє призначення та об'єкти калькуляції. Одні й ті ж витрати можуть бути визнані прямими чи непрямими, залежно від того, на що вони

спрямовані. Також важливо розрізняти фактичні витрати, які відображаються в бухгалтерському обліку, та потенційні витрати, яких ще не було.

Важливим етапом є розділення витрат, пов'язаних з операційною діяльністю, на категорії, такі як виробничі, адміністративні, витрати на збут та інші операційні витрати. Це структуроване подання допомагає ефективніше аналізувати та контролювати витрати підприємства. Зрозуміння класифікації витрат відіграє ключову роль у розробці стратегій управління та прийнятті рішень, спрямованих на оптимізацію витрат та забезпечення позитивного фінансового результату. Зобразимо схематично на рис. 1.1.

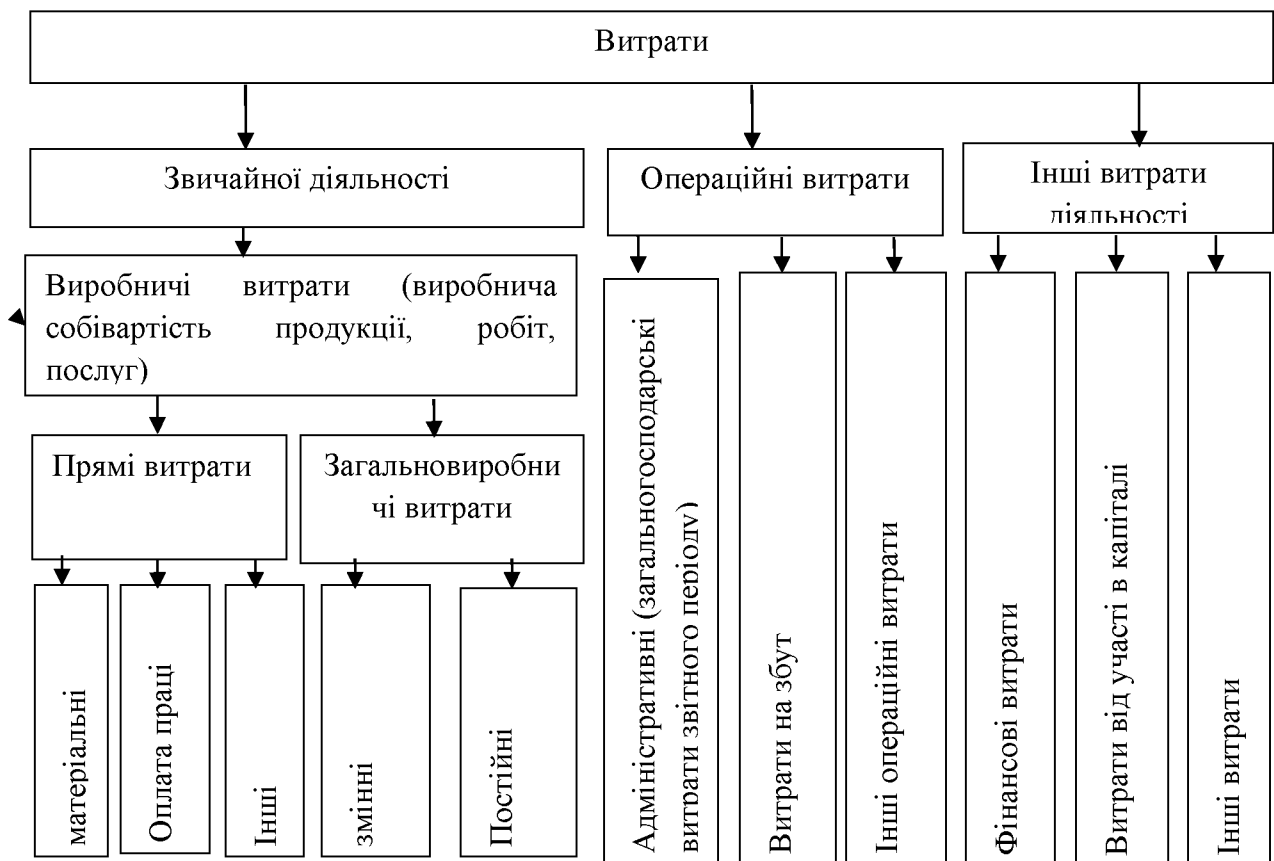

Рис. 1.1. Класифікація витрат періоду залежно від видів діяльності

Виділена системна класифікація видів витрат сприяє глибшому розумінню та управлінню різними аспектами підприємницької діяльності. Розглянемо, як ця класифікація може допомогти в цілісному розумінні та управлінні видами витрат.

Системний підхід – цілісність – дозволяє розглядати витрати як

взаємодію компонентів системи підприємства, що дозволяє отримати повне уявлення про їх взаємозв'язок та вплив на діяльність.

Підготовка до прийняття рішень – функціональна роль – класифікація дозволяє розрізняти різні види витрат за їх функціональною роллю, що полегшує прийняття рішень щодо оптимізації та ефективного використання ресурсів.

Стратегічне управління – призначення витрат – розуміння призначення та стратегічного значення різних видів витрат допомагає розробляти стратегії управління, спрямовані на досягнення довгострокових цілей підприємства.

Вплив на фінансовий результат – взаємозв'язок з прибутковістю – аналіз видів витрат у контексті системного підходу дозволяє з'ясувати їхній вплив на фінансовий результат та визначити шляхи для оптимізації та підвищення прибутковості.

Стабільність фінансової діяльності – управління ризиками – розгляд видів витрат з системної точки зору дозволяє ідентифікувати потенційні ризики та розробляти стратегії їхнього управління для забезпечення стабільності фінансової діяльності.

Сприяння інноваційному розвитку – інноваційний потенціал – системний підхід може підкреслити області, де інновації та вдосконалення можуть призвести до оптимізації витрат та підвищення конкурентоспроможності.

Загальна мета такої системної класифікації полягає в тому, щоб надати керівництву підприємства інструмент для комплексного аналізу та управління всіма аспектами витрат, забезпечуючи ефективне вирішення завдань та досягнення стратегічних цілей.

Надана інформація стосується виробничих витрат і визначає певні винятки, які не вважаються витратами та не включаються до звіту про фінансові результати. Розкриємо основні пункти цієї інформації:

- прямі матеріальні витрати: затрати на закупівлю матеріалів, які безпосередньо використовуються у виробництві.
- витрати на оплату праці: затрати, пов'язані з оплатою праці

працівників, які безпосередньо зайняті у виробництві.

- інші прямі витрати: включають витрати, наприклад, на електроенергію, воду та інші ресурси, які безпосередньо використовуються у виробництві.

- загальновиробничі витрати: затрати, які не можна точно віднести або виділити для конкретного виробничого завдання, але пов'язані з загальним процесом виробництва.

- платежі за договорами комісій, агентськими угодами та іншими аналогічними договорами: ці платежі на користь комітента чи принципала не розглядаються як витрати у звіті про фінансові результати.

- попередня (авансова) оплата запасів, робіт, послуг: суми, які передоплачуються за товари чи послуги, ще не вважаються витратами до моменту їх отримання чи використання.

- погашення одержаних позик: погашення позик не враховуються витратами, але відображаються як зменшення зобов'язань.

- зменшення активів або збільшення зобов'язань без ознак витрат: деякі операції, що призводять до змін у статусі активів чи зобов'язань, але не є витратами, не включаються до звіту про фінансові результати.

- витрати, що відображаються зменшенням власного капіталу: особливі витрати, які призводять до зменшення власного капіталу відповідно до стандартів бухгалтерського обліку, не враховуються в звіті про фінансові результати.

Ця інформація визначає, які операції та платежі не враховуються в якості виробничих витрат та не впливають на фінансовий результат підприємства.

1.2. Методичні підходи до оцінки витрат виробництва та ефективність їх здійснення

За тенденціями сьогодення прослідковуються умови зменшення функціонування вітчизняних підприємств у контексті їхньої економічної діяльності. Основні ідеї включають такі поняття, як послаблення економічних

позицій підприємств, необхідність визначення напрямків діяльності для формування та ефективного використання конкурентного потенціалу, а також важливість управління витратами в нових умовах господарювання. Умови господарювання зазначаються як нові, та вносять ці нові вимоги до управління витратами. Зазначимо, що для досягнення ефективності управління витратами потрібно постійно вдосконалювати методи їх управління. Отже, складність завдання проявляється у визначенні тих напрямків діяльності, які найкращим чином відповідають можливостям досягнення господарських цілей в поточному періоді та у майбутньому.

Розробка системи методів для оцінки та управління витратами на підприємстві є складним і багатокроковим процесом, спрямованим на забезпечення ефективного контролю і оптимізації витрат. Термін «ефективність» у сучасному розумінні був вперше визначений Д. Рікардо як відношення отриманого результату до витрат [35]. Зараз поняття ефективності охоплює надійність, оптимальність, результативність, цінність і має різні аспекти. Вимірюється воно в співвідношенні поміж результатом і витратами, результатом та цілями, результатом та потребами, результатом та цінністю. Оцінка ефективності керування витратами спирається на систему чинників. У цьому контексті вчені визначають ряд підходів до оцінки [36-38], таких як: вивчення показників рентабельності, визначення показників витратомісткості та аналіз показників, які визначаються співвідношенням між результатом і витратами на його досягнення.

Головна мета оперативного управління витратами на підприємстві є оптимізація поточних витрат, щоб забезпечити приріст прибутку та рентабельності шляхом раціонального використання ресурсів. Важливо відзначити, що формування поточних витрат не є безпосередньо пов'язаним із грошовими потоками. Таким чином, прибуток суттєво відображає негрошовий зріст «добробуту» фірми, підприємства. Оптимізація поточних витрат включає в себе зменшення діапазону ділової активності, пошук резервів для економії витрат, ліквідацію необґрунтованих та непродуктивних витрат і т.д. Отже,

основна ідея полягає в тому, щоб ефективно управляти ресурсами і витратами для досягнення стійкого росту прибутку та ефективності підприємства [39].

У сучасних умовах глобалізації та жорсткості конкуренції для великих промислових (виробничих) підприємств важливим є ефективне оперативне управління витратами. Основу такого управління можуть становити різні концепції, підходи та методи, наприклад, концепція стратегічного керування витратами, управління собівартістю, таргет-костінг та кайзен-костінг. Ці підходи функціонують як підтримка для досягнення заданих обсягів витрат. Ця система управління витратами дає можливість організовано та цілеспрямовано впроваджувати стратегію комплексного зменшення собівартості, раціонально вкладати кошти у розробку нових продуктів, координувати діяльність значної кількості працівників, які беруть участь у виробничому процесі, та спільними зусиллями досягати визначених цілей.

Для реалізації цього підходу використовуються різні методи, такі як директ-костінг, стандарт-костінг, метод ABC, CVP-аналіз, таргет-костінг, кайзен-костінг, косткілінг, LCC-аналіз, метод VCC. (Додаток А). Фундаментальне розуміння сучасних методів управління витратами та їх раціональне застосування визначають успіх підприємства, незалежно від його розміру та галузі економіки. Цей метод, відомий як директ-костинг, почав свій шлях під назвою Variable Costing, що перекладається як «метод змінних витрат» у економічній літературі. Основна концепція цього методу полягає у відділенні всіх витрат на прямі та непрямі. Суть методу полягає в тому, що до собівартості включаються лише ті витрати, які безпосередньо брали участь у виробничому процесі продукції [44]. Постійні витрати, пов'язані зі здатністю виробляти та сприяти виробництву, враховуються в конкретному періоді, і їх не перекладають на конкретні види продукції.

Відмінною особливістю від попереднього методу, абсорбшн-костинг (Absorption Costing), директ-костинг не враховує розподіл витрат на постійні та змінні. Таким чином, обчислюється «повна» собівартість виробу, на основі якої формується кінцева ціна продажу. Абсорбшн-костинг застосовується на

підприємствах із індивідуальним типом виробництва, де продукція виготовляється за індивідуальними замовленнями.

Метод стандарт-кост (Standart-Cost), відомий в українській практиці як нормативний метод, є одним з найпоширеніших за кордоном методів управлінського обліку та управління витратами.

Метод Activity-Based Costing (ABC), в деяких літературних джерелах відомий як калькулювання за видами діяльності або система обліку витрат за функціями [45]. За допомогою цього методу, накладні витрати групуються за видами діяльності, створюючи клас витрат, і потім розподіляються між виробами та послугами за допомогою різних вимірювачів як важелів розподілу.

Накладні витрати групуються за цими категоріями і в подальшому розподіляються між видами продукції, враховуючи, які види діяльності необхідні для виробництва конкретного продукту [44].

Основна ідея CVP-аналізу (Cost-Value-Profit Analysis) полягає в порівнянні трьох основних параметрів: витрат підприємства, доходу від реалізації та отриманого прибутку. Цей метод ґрунтується на взаємозв'язку цих величин, що дозволяє визначити обсяг реалізації (обсяг продажів), при якому прибуток стане відомим, враховуючи постійні та змінні витрати підприємства на виробництво одиниці продукції. [46]. Отже, враховуючи постійні та змінні витрати на одиницю продукції, CVP-аналіз дозволяє знаходити оптимальні співвідношення між ціною продажу та обсягом реалізації, що забезпечують прибуток або запланований фінансовий результат. Цей метод вважається ефективним інструментом для планування та прогнозування діяльності підприємства в короткостроковому періоді.

Ідея методу таргет-костинг (Target Costing) є досить простою: використовуючи заздалегідь відому ціну, яку покупці готові заплатити, та бажану величину прибутку, вирішується цільова собівартість виробу. Далі всі підрозділи підприємства працюють спільно для досягнення цієї цільової собівартості. Деякі експерти вважають цю концепцію одночасно простою та революційною, а інші вбачають її як інструмент цілеспрямованого впливу чи

стратегічного управління витратами. Проте всі згодні, що цей метод є дуже ефективним, хоча він застосовується досить мало в українській практиці. [47]. Метод таргет-костинг розроблено в Японії ще в 60-х роках ХХ століття і успішно використовується на великих японських і американських автомобільних підприємствах [45]. Таргет-костинг можна охарактеризувати як інтегральну модель управління витратами і прибутком, яка орієнтована на неперервне зниження та запобіжний контроль витрат, об'єднуючи зусилля маркетингових, конструкторських, виробничих та інших підрозділів підприємства з урахуванням умов ринку.

Крім того, кайзен-костинг акцентує на принципах постійного вдосконалення та включенні всіх рівнів персоналу у процес управління витратами. Цей метод передбачає створення атмосфери прагнення до вдосконалення якості і ефективності в усіх сферах діяльності підприємства [46].

Також, важливим аспектом кайзен-костингу є залучення працівників до ідентифікації та вирішення проблем, пов'язаних із витратами. Це може включати як групові ініціативи, так і індивідуальні ідеї працівників, спрямовані на зменшення витрат і покращення продуктивності.

Отже, кайзен-костинг є комплексним методом, спрямованим на постійне вдосконалення систем управління витратами через широку участь персоналу та систематичний пошук оптимальних рішень для досягнення цільової собівартості продукції [45].

Метод кост-кілінг, спрямований на максимальне скорочення витрат протягом найкоротшого терміну без шкоди для діяльності підприємства та його перспектив розвитку, представляє собою новий підхід до управління витратами. Хоча це є відносно новим методом управління витратами, він найбільш широко використовується в антикризовому менеджменті та управлінні конкурентоспроможністю [46]. Кост-кілінг визначається як жорсткий, але ефективний метод управління витратами при правильному застосуванні.

Результатом впровадження цього методу є зменшення витрат на оплату праці, що призводить до скорочення кількості працівників, звільнення та

продаж невикористаних або маловикористовуваних активів, а також повне або практично повне зменшення витрат на соціальну сферу [44-46].

Ще одним новим методом управління витратами є LCC-аналіз (Life Cycle Costing), що означає розрахунок витрат на етапах життєвого циклу продукції. Планові витрати визначаються для кожної стадії життєвого циклу продукту – розробка, введення на ринок, зростання, зрілість і спад – без поділу на стадії або з поділом за ними. Оскільки він охоплює період у кілька років, цей метод застосовується у стратегічному управлінні витратами.

LCC-аналіз – це єдиний метод управління витратами, який передбачає врахування впливу інфляції через дисконтовані грошові потоки при прийнятті рішень. Крім того, облік витрат за життєвим циклом є виправданим у створенні нового підприємства або впровадженні нового виду діяльності [46].

Отже, можемо відзначити, що економічний аналіз комплексу якісних показників стосовно специфіки кожного окремого підприємства дозволить оцінити ефективність обраного підходу управління витратами, збільшення масштабів діяльності і оцінити фінансові резерви збереження конкурентоспроможності підприємства. Практична реалізація розглянутих методів управління витратами дозволить значно знизити витрати підприємства і тим самим підвищити ефективність його діяльності.

Основні етапи формування системи управління витратами включають аналіз поточної системи управління витратами, що охоплює визначення сильних і слабких сторін існуючої системи, визначення областей, які вимагають удосконалення, та виявлення причин неефективності витрат.

Аналіз поточної системи управління витратами є процесом дослідження та оцінки існуючої системи управління витратами на підприємстві з метою виявлення недоліків та проблем, що перешкоджають оптимальному використанню ресурсів та зниженню витрат. Цей аналіз може включати вивчення процесів управління витратами, збір та аналіз фінансових даних, оцінку ефективності використання ресурсів та виявлення недоліків у системі контролю витрат.

Результатом проведеного аналізу є виявлення проблем та можливостей для вдосконалення системи управління витратами на підприємстві. Визначення цілей і завдань є ключовим етапом цього процесу: цілі та завдання компанії повинні бути чітко сформульовані, щоб визначити області, в яких можна оптимізувати витрати.

Постановка цілей і завдань – це визначення мети та засобів досягнення її на підприємстві [26]. Це важлива складова управління витратами, оскільки відсутність чітко сформульованих цілей та завдань ускладнює ефективний контроль за витратами.

Під час формулювання цілей і завдань на підприємстві зазвичай визначають конкретні показники, необхідні для досягнення мети, розподіл завдань між підрозділами та працівниками, установлюють строкові рамки та визначають механізми контролю за виконанням завдань. Наприклад, якщо мета полягає в зниженні витрат на матеріали, одним із завдань може бути впровадження системи моніторингу витрат на матеріали згідно з встановленими стандартами. Інше завдання може включати підвищення ефективності використання матеріалів за допомогою методу «just-in-time».

Отже, визначення цілей та завдань становить ключовий етап у створенні системи управління витратами на підприємстві, що дозволяє чітко встановити напрямки дій та шляхи їх досягнення.

Стратегічне планування управління витратами передбачає розробку стратегії контролю витрат, яка може включати в себе застосування різних технік та методів управління витратами.

Розробка стратегії управління витратами – це процес визначення шляхів оптимізації витрат на підприємстві, враховуючи його поточний стан та поставлені перед собою мети. Цей процес охоплює аналіз витрат, визначення основних напрямків зменшення витрат та вибір оптимальної стратегії.

Розробка стратегії управління витратами надає підприємству можливість планувати свою діяльність на майбутнє, забезпечуючи ефективне використання ресурсів та досягання поставлених цілей з мінімальними витратами.

Впровадження заходів з управління витратами передбачає реалізацію стратегії управління витратами на практиці через впровадження різноманітних заходів контролю витрат, таких як скорочення непотрібних витрат, оптимізація використання ресурсів та впровадження ініціатив з економії витрат.

Впровадження заходів з управління витратами передбачає реалізацію запланованих ініціатив, спрямованих на зниження витрат на підприємстві. Цей процес може включати ряд заходів, таких як [26]: впровадження ефективної системи контролю та аналізу витрат; застосування нових технологій та методів виробництва для зниження витрат; оптимізація логістичних процесів та систем постачання; використання ефективних методів управління запасами та складським господарством; проведення аудиту витрат з метою виявлення можливостей для їх зниження; застосування методів ціноутворення та ціноутворення на основі вартості; моніторинг та аналіз ринкових цін на сировину, матеріали та обладнання, яке використовується на підприємстві.

Всі ці заходи сприяють ефективному зменшенню витрат на підприємстві та гарантують його успішне функціонування. Моніторинг і контроль передбачають систематичне слідкування за результатами заходів з управління витратами та внесення необхідних коригувань для того, щоб система управління витратами досягала своїх цілей.

Моніторинг і контроль виступають ключовими компонентами ефективної системи управління витратами на підприємстві. Це процес відслідковування та оцінювання результатів впроваджених заходів з управління витратами з метою визначення їхньої ефективності та ухвалення рішень щодо подальших поліпшень у системі управління витратами.

Моніторинг включає в себе збір та аналіз даних про витрати на різних етапах діяльності підприємства, а контроль визначає відхилення від запланованих показників та вживає заходів для їх корекції. Цей процес дозволяє підприємству підтримувати ефективну систему управління витратами та досягати вищого рівня конкурентоспроможності. Підходи до формування системи управління витратами представлені у (Додаток Б).

Отже, взагалі кажучи, формування ефективної системи управління витратами є надзвичайно важливим для успішного функціонування будь-якого підприємства, оскільки це дозволяє підприємству оптимізувати витрати, збільшити прибутковість і залишатися конкурентоспроможним на ринку.

При розгляді суті та характерних рис підходів до управління витратами підприємства слід відзначити, що кожен метод має свої переваги і недоліки. Основне завдання при виборі підходу полягає в розумінні їх характерних особливостей, з метою уникнення негативних аспектів, максимально використовуючи їх переваги. З урахуванням значущості нових технологій на вітчизняних підприємствах, їх необхідно переглядати з урахуванням багатьох існуючих нормативних витрат та розробляти нові підходи до їх управління. Сучасне підприємство стикається з питанням вибору оптимального підходу до управління поточними витратами, що базується на здатності впроваджувати такий контроль, який дозволить підвищити ефективність його діяльності та інвестицій взагалі. Аналіз сучасних підходів та методів управління витратами свідчить, що для вирішення проблеми оптимізації витрат та ефективності управління господарюванням підприємств потрібен індивідуальний підхід до вибору наявних методів управління. Кваліфіковане використання підходів до управління витратами може призвести до позитивних результатів, проте для цього необхідно проводити відповідні дослідження. Крім того, потрібно вивчати питання вибору критеріїв та послідовності вибору та адаптації обраних підходів та методів до конкретних умов діяльності підприємства, при яких їх переваги можуть повністю розкритися.

Висновки до розділу 1

Досліджуючи питання теоретичних основ визначення та джерел формування витрат підприємств ми зупинили свою увагу на деталізації наступних питань.

1. Класифікація витрат, яка наведена з точки зору фінансового та

управлінського обліку, дає можливість формувати собівартість та управляти витратами. Витрати – це загальноекономічна категорія, яка характеризує використання різних речовин і сил природи в процесі господарювання. Під економічними витратами розуміють затрати втрачених можливостей, тобто суму грошей, яку можна отримати при найбільш вигідному з усіх можливих альтернативних варіантів використання ресурсів. Таким чином, економічні витрати будь-якого ресурсу, обраного для виробництва продукції, дорівнюють його вартості за найкращого з усіх можливих варіантів використання. Поняття економічних витрат обумовлене обмеженістю ресурсів порівняно з кількістю варіантів їх використання.

2. В цілому слід відмітити, витрати підприємства – це сукупність усіх спожитих ресурсів на виробництво того чи іншого продукту. Вони характеризують вартість виробництва продукції для підприємства. Витрати підприємства складаються зі спожитих засобів виробництва та заробітної плати і набувають форми собівартості продукції. Різниця між вартістю продукції і собівартістю дорівнює розміру прибутку підприємства. Витрати підприємств виражають реальні виробничі відносини ринкової системи господарювання. Важливою умовою успішної діяльності підприємства є досягнення оптимального рівня витрат на виробництво, внаслідок чого зросте конкурентоздатність продукції та стане реальним досягнення довгострокового економічного зростання.

3. На разі, можемо прийти до висновку, роль витрат у господарській діяльності підприємств незаперечна. Але лише чітко налагоджена система управління витратами дасть відчутні результати в фінансово-господарській діяльності підприємства. Уважне ставлення до вибору класифікації витрат визначить, наскільки правильно організована система управління витратами. В кінцевому підсумку пряма залежність прибутку підприємства від рівня витрат за умов пошуку резервів їх зниження дасть можливість швидшими темпами розвиватися підприємству. В кінцевому підсумку розвиток суб'єктів господарювання і це стане конкурентною перевагою на ринку.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ РОСЛИННИЦТВА У ПІДПРИЄМСТВІ

2.1. Склад і структура витрат підприємства

Аналіз складу та структури витрат досліджуваного підприємства є важливою складовою у з'ясуванні місця та ролі даного підприємства в суспільному житті. Перед тим, як давати характеристику показникам наведемо основні загальні значення і позиції нашого підприємства в агропромисловому комплексі. ВСК «Злагода» зарекомендувало себе як потужне підприємство і доказом цього є доступна у відкритих джерелах. Наприклад на сайті YouControl наводиться інформація щодо терміну реєстрації на цьому сайті нашого підприємства і складає майже 24 роки (Додаток В).

На сайті KURKUL (онлайн асистент фермера) є наявна інформацію про спеціалізацію даного підприємства та основні показники, що підтверджують актуальність його діяльності (Додаток Г). Дослідження складу і структури витрат підприємства є ключовим етапом в управлінні бізнесом і має велике значення для забезпечення його ефективності та конкурентоспроможності. Нижче подано основні аргументи, розрахунки та доведення, що потребують уваги цього дослідження.

Аналіз складу і структури витрат дозволяє підприємствам отримати глибше розуміння того, як витрачаються ресурси. Це є основою для ефективного фінансового управління, допомагаючи уникати зайвих витрат і спрямовувати ресурси на найбільш стратегічні аспекти діяльності. Розкриття складу витрат, пов'язаних із виробництвом, дозволяє оптимізувати виробничі процеси. Виявлення ключових елементів витрат дозволяє впроваджувати стратегії для підвищення ефективності виробництва, зменшення витрат на обробіток землі, сировину та матеріали, а також підвищення продуктивності робочої сили.

В економіці, розглядаються питання ролі землі як предмету та засобу праці поруч із ключовими аспектами, які впливають на економічний розвиток, продовольчу безпеку та умови життя населення. Земля у сільському господарстві виступає як ключовий елемент виробництва продуктів харчування. Забезпечення населення необхідними продуктами підвищує ефективність використання землі, її родючістю та відповідними методами обробки. Земля є джерелом сировини для агропромислового комплексу. Успішне виробництво продуктів харчування, та інших сільськогосподарських продуктів залежить від відповідного використання земельних ресурсів.

Сільське господарство створює значну кількість робочих місць, а ефективність використання землі впливає на зайнятість населення в сільській місцевості. У багатьох країнах сільське господарство є сегментом економіки. Земля виступає як об'єкт інвестування, а ефективне використання її ресурсів може сприяти розвитку сільських територій та виробництву економічно значущих продуктів. Усі ці аспекти підкреслюють, що розуміння того, як земля виступає як предмет і засіб праці в сільському господарстві, є ключовим для раціонального використання цього ресурсу, забезпечення сталого розвитку та досягнення економічних, соціальних та екологічних цілей.

Дослідимо в таблиці 2.1 динаміку розміру та ефективності використання сільськогосподарських угідь ВСК «Злагода»

Таблиця 2.1

Динаміка розміру та ефективності використання сільськогосподарських угідь ВСК «Злагода»

Показники	Роки					2022 р. до 2018 р.	
	2018	2019	2020	2021	2022	+,-	%
Всього с.-г. угідь, га	3753	3975	3787	4108	4108	355	109,5
з них: ріллі, га	3602	3659	3630	3974	3974	372	110,3
Навантаження ріллі на одного працівника, га	20,0	20,2	22,8	28,8	28,2	8,2	141,0
Одержано у розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн:							
валової продукції в постійних цінах	1958,05	2319,2	2032,8	2218,7	2419,8	461,75	123,6
валової продукції в діючих цінах	4703,95	2174,8	2643,0	2770,9	3541,2	-1162,75	75,3

прибутку	1505,86	-294,4	498,3	908,3	1227,3	-278,56	81,5
----------	---------	--------	-------	-------	--------	---------	------

Розмір сільськогосподарських угідь у ВСК «Злагода» збільшився з 3753 га у 2018 році до 4108 га у 2022 році, що становить приріст на 355 га або 9,5 %. Це розроблено про розширення площі господарювання. За структурою сільськогосподарських угідь відбулися такі зміни, як рілля стає значущим сільськогосподарським угіддям і з 2018 по 2022 рік площа ріллі зросла на 372 га або 10,3 %, що закінчилося про певне зміцнення рольової структури господарства.

Прослідковується зростання навантаження на одного працівника з 20,0 га у 2018 році до 28,2 га у 2022 році може вказувати на певні трудові виклики або можливості для оптимізації робочих процесів. Отримано у розрахунку на 100 га с.-г. угідь, тис. грн:

- валової продукції в постійних цінах спостерігається збільшення з 1958,05 тис. грн у 2018 році до 2419,8 тис. грн у 2022 році, що свідчить про позитивну динаміку у сфері виробництва.

- величина валової продукції в діючих цінах збільшилась доходу від валової продукції в діючих цінах на 75,3%, що позитивно впливає на економічний зріст, проте, ми розуміємо, що в основному впливає на інфляцію та зміну цінової ситуації.

Зменшення прибутку на 81,5% від 1505,86 тис. грн у 2018 році до 1227,3 тис. грн у 2022 році можна відзначити певні турбулентності та вимагати уваги щодо ефективності управління витратами та виробництвом. Отже, аналіз таблиці результатів свідчить про позитивний тренд у зростанні площ господарювання та виробництва, але одночасно вказує на важливість управління трудовими ресурсами, витратами та ефективністю виробництва для забезпечення сталого розвитку ВСК «Злагода». Поряд з цим, структура сільськогосподарських угідь залежить від розрашування та якісних характеристик зональних особливостей і характеризує рівень якості землі ВСК «Злагода».

Звернемо увагу з економічної точки зору на інтенсивність використання сільськогосподарських угідь у ВСК «Злагода» (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Рівень інтенсивності використання земельних ресурсів у ВСК «Злагода»
Полтавського району, 2018 – 2022 рр.**

Показники	Роки					2022 р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Припадає на 100 га сільськогосподарських угідь: основного та оборотного капіталу, тис. грн.	1901,2	1884,3	1780,4	1853,8	2128,4	112,0
виробничих витрат, тис. грн.	2923,5	2772,3	2608,6	2362,8	2997,8	102,5
Питома вага інтенсивних культур, %	59,8	57,9	62,1	54,2	63,8	x
Внесення мінеральних добрив на 1 га посівної площі, кг:						
у т. ч. азотні	182	173	186	276	296	162,6
комплексні	89	77	90	101	118	132,6

Аналіз показників інтенсивності використання земельних ресурсів у ВСК «Злагода» вказує на важливість трансформації та ефективність господарювання протягом останніх п'яти років. Припадання на 100 га сільськогосподарських угідь за умов зростання надходження основного та оборотного капіталу на 12,0% до 2128,4 тис. грн у 2022 році, господарство підтверджує свою здатність до ефективного використання капіталовкладень для підвищення продуктивності. Збільшення виробничих витрат на 102,5% до 2997,8 тис. грн у 2022 році може вказувати на розвиток та модернізацію виробництва, але також може потребувати уваги до ефективного управління витратами. Зростання питомої ваги інтенсивних культур з 59,8% у 2018 році до 63,8% у 2022 році показав про стратегічне орієнтування на вирощування високоврожайних та економічно ефективних культур.

Значуще збільшення внесення мінеральних добрив, зокрема азотних та комплексних, на 162,6% та 132,6% відповідно, сприяє стратегічному підходу до підтримки високих врожаїв та підвищення якості продукції. Загальний контекст демонструє, що ВСК «Злагода» активно пристосовується до сучасних тенденцій у сільському господарстві, роблячи акцент на ефективність використання ресурсів та підвищення продуктивності природних факторів.

Урожайність, безумовно, займає ключову роль у визначенні успішності

сільськогосподарської діяльності. З одного боку, рівень урожайності є індикатором багатьох культур землеробства та інтенсивності виробництва. Він віддзеркалює ефективність використання передових досягнень науки та техніки, а також ступінь дотримання технологічних стандартів. Крім того, рівень урожайності залежить від забезпечення господарства необхідними ресурсами, такими як засоби виробництва та трудові ресурси. Родючість земель і вплив інших факторів, таких як клімат та екологічні умови, також впливають на формування врожаїв. З іншого боку, урожайність є фундаментом для розрахунків інших показників ефективності виробництва. Вона визначає валовий збір продукції, вартість валової та товарної продукції, прибуток та показники прибутковості. Отже, урожайність служить ключовим елементом в оцінці економічного благополуччя сільськогосподарського підприємства.

На прикладі вивчення динаміки врожайності сільськогосподарських культур у ВСК «Злагода» Полтавського району з 2018 по 2022 рік ми можемо показати вплив різних факторів на агропромисловий комплекс та його результативність. Позитивні тенденції до зростання урожайності пшениці, ячменю та кукурудзи свідчать про успішне впровадження технологій та ефективне використання ресурсів.

Урожайність сільськогосподарських культур, таким чином, передбачає не тільки виробничий аспект, а й економічну стійкість господарства. Розвиток сучасних методів ведення сільськогосподарської справи та удосконалення технологій є ключовим елементом підвищення врожайності та забезпечення сталого розвитку аграрного сектору.

Проведемо аналіз урожайності в наступній таблиці 2.3.

Аналіз розрахунків, наведених у табл. 2.3 на наступні характеристики:

- загальна динаміка урожайності зернових культур: урожайність зернових культур у ВСК «Злагода» зросла з 61,7 ц/га у 2018 році до 64,1 ц/га у 2022 році. Абсолютне відхилення становить 2,4 ц/га, що відповідає 3,9% більшому підвищенню.

**Динаміка урожайності сільськогосподарських культур у ВСК «Злагода»
Полтавського району, 2018 – 2022 рр., ц/га**

Сільськогосподарські культури	Роки					2022 р. до 2018 р.	
	2018	2019	2020	2021	2022	абсолютне відхилення, (+,-)	відносне відхилення, %
Зернові культури – всього	61,7	66,7	55,7	63,5	64,1	2,4	3,9
у т. ч. пшениця	57,8	59,3	45,6	51,0	58,3	0,5	0,9
ячмінь	40,9	43,5	47,3	44,4	43,1	2,2	5,4
кукурудза на зерно	74,5	76,7	63,4	81,8	79,8	5,3	7,1
гречка	19,5	19,1	8,6	-	-	-	
горох	31,0	28,1	31,6	34,5	33,2	2,2	7,1
Боби сої	30,9	34,1	18,0	22,2	32,1	1,2	3,9
Насіння соняшнику	34,5	40,3	30,8	31,9	38,4	3,9	11,3

- пшениця: урожайність пшениці показала помітне зростання з 57,8 ц/га у 2018 році до 58,3 ц/га у 2022 році, що становить 0,5 ц/га або 0,9% відносно зростання.

- ячмінь: урожайність ячменю відзначилася відносною стабільністю, зі зниженням з 40,9 ц/га у 2018 році до 43,1 ц/га у 2022 році. Абсолютне відхилення склало 2,2 ц/га, а відносне - 5,4%.

- кукурудза на зерно: зернобобові культури, зокрема кукурудза, показали значне зростання врожайності з 74,5 ц/га у 2018 році до 79,8 ц/га у 2022 році. Абсолютне відхилення становить 5,3 ц/га, а відносне - 7,1%.

- гречка та інші культури: наявність даних для греків у 2021 і 2022 роках ускладнює аналіз, але в цілому підвищується врожайність культур, таких як горох, боби сої та соняшнику.

- насіння соняшника: урожайність вмісту соняшника показала стійкий приріст з 34,5 ц/га у 2018 році до 38,4 ц/га у 2022 році. Абсолютне відхилення становить 3,9 ц/га, що дорівнює 11,3% абсолютного підвищення.

Загалом, аналіз динаміки говорить про позитивні тенденції в аграрному секторі ВСК «Злагода», що може бути результатом ефективного ведення сільськогосподарської діяльності та використання сучасних технологій. Візуалізуємо наші розрахунки щодо змін в урожайності основних сільськогосподарських культур на рис. 2.3.

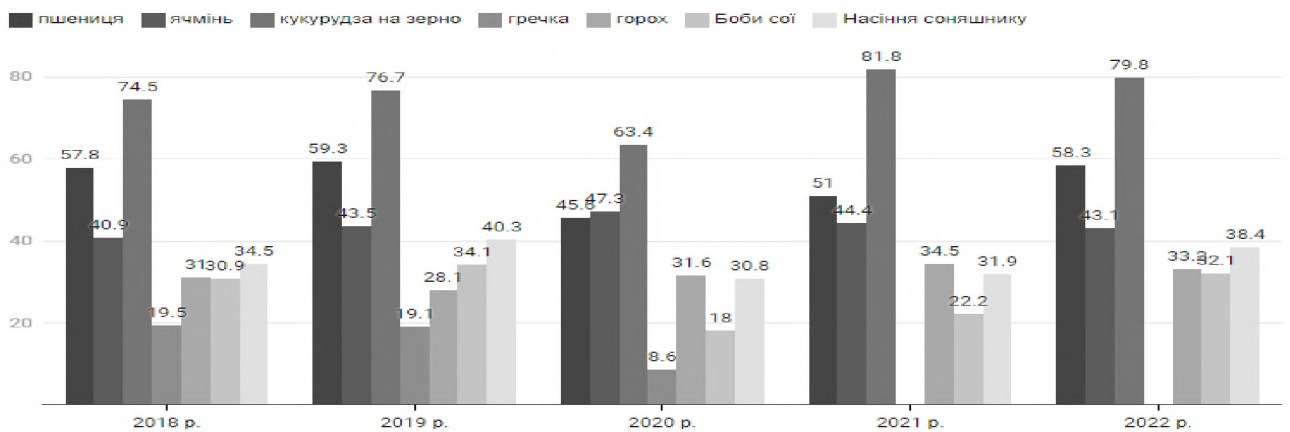

Рис. 2.3. Динаміка показників урожайності сільгоспокультур

Процес виробництва та здійснення виробничих операцій пов'язаний зі значним вкладенням фінансових ресурсів, що складають безпосередньо виробничі витрати підприємства (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка розміру та структури витрат в галузі рослинництва

ВСК «Злагода» Полтавського району, 2018 – 2022 рр.

Статті витрат	2018 р.		2020 р.		2022 р.		2022 р. до 2018 р., %
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	
Прямі матеріальні витрати – усього	41646,3	60,6	43575,2	58,8	42365,9	49,5	101,7
у т. ч. насіння та посадковий матеріал	8610,6	12,5	8719,8	11,8	5186	6,1	60,2
мінеральні добрива	7933,4	11,6	10171,6	13,7	23308,4	27,2	293,8
пальне і мастильні матеріали	7305,4	10,6	5185,1	7	10599,8	12,4	145,1
електроенергія	681,2	1,0	462,1	0,6	832,8	1,0	122,3
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	3787,2	5,5	3356,7	4,5	2438,2	2,9	64,4
Прямі витрати на оплату праці	7292,1	10,6	7934,7	10,7	7244,7	8,5	99,3
Інші прямі витрати – усього	15650,4	22,8	19294,8	26	30726	35,9	196,3
у т. ч. відрахування на соціальні заходи	1603,6	2,3	1486,8	2	1548	1,8	96,5
орендна плата за земельні частки (паї)	9094,0	13,2	12346,2	16,7	7931,7	9,3	87,2
амортизація	4952,8	7,2	5461,8	7,4	2403,3	2,8	48,5
Загальновиробничі витрати – усього	4092,4	6,0	3280,7	4,4	5211,2	6,1	127,3
з них: оплата послуг сторонніх організацій	806,7	1,2	3193,7	4,3	5211,2	6,1	646,0
Всього	68681,2	100	74085,4	100	85547,8	100	124,6

Аналіз динаміки розміру та структури витрат в галузі рослинництва ВСК «Злагода» за період з 2018 по 2022 роки надає нам значне уявлення про ефективність управління ресурсами та стан економічної стійкості підприємства.

Прямі матеріальні витрати відзначаються загальним зниженням на 101,7 тис. грн або 2,4%, що вказує на процеси здійснення оптимізації використання ресурсів. Важливо відзначити значущий спад витрат на посадковий матеріал, який може бути наслідком впровадження більш ефективних сортів. Прямі витрати на оплату праці демонструють невелике зниження на 99,3 тис. грн або 1,4%. Це може бути наслідком оптимізації робочих процесів та ефективного управління робочою силою. Інші прямі витрати зросли на 196,3%, що головним чином пов'язано із збільшенням орендної плати за земельні частини. Однак важливо відзначити зниження витрат на амортизацію, що можна свідчити про раціональне використання обладнання та інших активів. Загальновиробничі витрати показують значне зростання на 127,3%, в основному через ряд витрат на послуги сторонніх організацій. Це може бути зумовлено розширенням обсягів робіт або залученням зовнішніх спеціалістів.

Загалом, розглянута таблиця говорить про те, що ВСК «Злагода» веде активну політику ефективного використання ресурсів, проте варто звернути увагу на аналіз та оптимізацію певних складових витрат для підтримки сталого росту та підвищення конкурентоспроможності в умовах сільськогосподарського ринку.

Зобразимо основні види виробничих витрат на рис. 2.4.

	2018 р.	2020 р.	2022 р.
Прямі матеріальні витрати	41,646.3	43,575.2	42,365.9
Прямі витрати на оплату праці	7,292.1	7,934.7	7,244.7
Інші прямі витрати	15,650.4	19,294.8	30,726
Загальновиробничі витрати	4,092.4	3,280.7	5,211.2

Рис. 2.4. Динаміка основних видів виробничих витрат

Собівартість продукції рослинництва завдяки сукупності витрат, пов'язаних із виробництвом та послугами. Ці витрати можуть включати в себе

різні аспекти від утримання та годівлі до витрат на управління господарством та виробництво конкретної продукції.

Декілька ключових компонентів собівартості продукції рослинництва можуть включати: утримання та годівля, утримання місцевості (оренда чи власність земельних ділянок для пасовищ та утримання), витрати на облаштування відгодівель та приміщення, витрати на матеріали та обладнання, зарплати та соціальні виплати для робітників, які займаються утриманням та доглядом, витрати на рекламу та продаж, інші загальновиробничі витрати (витрати на енергію, комунікації, амортизацію обладнання, обслуговування та ремонт приміщень).

Загалом, варіантність продукції рослинництва може варіюватись у залежності від розміру господарства, його розвитку та специфіки виробленої продукції. Ефективне управління цими витратами є аспектом забезпечення сталого фінансового успіху сільськогосподарського підприємства, що займається рослинництвом. Розглянемо динаміку таких витрат на прикладі нашого підприємства (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Динаміка виробничої собівартості сільськогосподарської продукції у
ВСК «Злагода» Полтавського району, 2018 – 2022рр., грн/ц**

Продукція	Роки					2022 р. до 2018 р.	
	2018	2019	2020	2021	2022	абсолютне відхилення, (+, -)	відносне відхилення, %
Зернові культури – всього	271,9	303,67	349,84	324,84	369,7	97,8	136,0
у т. ч. пшениця озима	218,4	323,58	374,19	381,65	402,5	184,1	184,3
ячмінь	292,5	440,59	486,52	378,16	396,8	104,3	135,7
кукурудза на зерно	203,5	274,94	308,80	252,19	367,9	164,4	180,8
гречка	611,3	517,28	827,18	-	-	-	-
горох	396,4	546,35	544,09	585,86	681,2	284,8	171,8
Боби сої	697,7	855,89	1049,80	804,47	987,8	290,1	141,6
Насіння соняшнику	561,2	621,17	670,58	517,73	713,4	152,2	127,1

Загальна тенденція виробничої собівартості сільськогосподарської продукції у ВСК «Злагода» показала про певний рівень вартості виробництва

протягом періоду з 2018 по 2022 рік. За весь період збільшення виробничої собівартості на 136,0%. Найбільший приріст у культурі кукурудзи на зерно (180,8%), що може бути пов'язано зі зростанням витрат на вирощування та обробку. Пшениця та ячмінь показують значне збільшення вартості виробництва на 184,3% та 135,7% відповідно, що може бути обумовлено зміною цінових та економічних умов. Спостерігається зростання собівартості гороху у 2021 та 2022 роках. Боби сої та використання соняшника показують помітне зростання виробничої сиварності на рівнях 141,6% та 127,1% відповідно.

Отже, аналіз таблиці продукує і вказує на те, що вартість виробництва сільськогосподарської продукції у ВСК «Злагода» значуще зросла в період аналізованого проміжку часу. Важливо акцентувати на тому факті, що на підприємстві управлінні витратами та формуванні цінової політики знаходиться на високому рівні. Однак варто провести додатковий аналіз факторів, які впливають на динаміку вартості виробництва в кожному конкретному випадку.

Основними і загальними причинами підвищення сьогодні собівартості продукції сільськогосподарського спрямування є зростання витрат внаслідок невідповідності і неадекватності цін на таку продукцію, а як наслідок, занадто високі надціни на оборотні засоби (в тому числі і мінеральні добрива, також на засоби захисту рослин, насіння, тощо) та засоби праці (машини і обладнання), призводячи і спричиняють значний стрибок собівартості продукції, а це є ваглим наслідком і причиною занепаду ефективності галузі.

Вивчемо динаміку середньореалізаційних цін на сільськогосподарську продукцію та проведемо порівняльний аналіз конкурентоспроможності реалізації продукції.

Сучасне сільське господарство є складною та динамічною системою, яка безперервно взаємодіє з економічними, соціальними та екологічними факторами. Однією з ключових складових її функціонування є динаміка середньореалізаційних цін на сільськогосподарську продукцію. Це важливий показник, який відображає економічну діяльність аграрного сектора та впливає

на доходи сільських господарств. Періодичні зміни в середньореалізаційних цінах відбуваються з різних причин, таких як коливання запиту та пропозиції, зміни в кліматичних умовах, коливання валютних курсів, а також вплив економічних та політичних факторів. Аналіз цих змін є ключовим елементом стратегічного управління сільськогосподарським підприємством.

Важливим аспектом є не тільки фіксація самої динаміки ціни, але і їх порівняльний аналіз для визначення конкурентоспроможності продукції. Проведення такого аналізу дозволяє програмувати ефективність господарювання, ідентифікувати сильні та слабкі сторони виробництва, а також виявити можливості для підвищення конкурентоспроможності.

Порівняльний аналіз конкурентоспроможності включає в себе оцінку якісних та кількісних показників, таких як вартість виробництва, якість продукції, доступ до ринків, використання технологій та інновацій. Основною метою цього аналізу є забезпечення стійкості та прибутковості сільськогосподарського підприємства в умовах змінного економічного оточення.

Застосування сучасних методів аналізу даних та інструментів економічного прогнозування дозволяє не лише відстежувати динаміку ціни, але й розробляти стратегії для оптимізації виробництва та максимізації прибутку. Такий підхід дозволяє сільськогосподарським підприємствам бути більш адаптивними до змін на зростання ринку та забезпечити стабільність економічного розвитку.

Розглянемо наступну таблицю і проаналізуємо названі вище характеристики відносно нашого підприємства (табл. 2.6).

Сільське господарство, як важлива складова економіки, постійно стикається з викликами глобального ринку. Динаміка цінової конкурентоспроможності вказує на досягнення успішності сільськогосподарських підприємств, таких як ВСК «Злагода», і показників на їхню стійкість та рентабельність. Подивімося на динаміку цінової конкурентоспроможності в реалізації продукції зернових та зернобобових культур у ВСК «Злагода» протягом періоду з 2018 по 2022 рік.

Таблиця 2.6

Динаміка цінової конкурентоспроможності реалізації продукції сільського господарства у ВСК «Злагода», 2018 – 2022рр.

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2022 р. від 2018 р., (+,-)
	2018	2019	2020	2021	2022	
Зернові та зернобобові – всього	22,9	2,9	29,1	25,1	29,7	6,8
з них: пшениця	22,4	6,3	18,5	29,0	32,1	9,7
ячмінь ярий	12,9	-3	-15,8	21,4	22,7	9,8
кукурудза на зерно	33,6	2,5	35,9	30,1	36,5	2,9
горох	1,1	-	-13,6	-4,4	0,9	-0,2
Соя	10,9	-15,4	10,5	28,4	29,8	18,9
Соняшник	29,8	-2,5	29,5	65,6	63,1	33,3

Загальна конкурентоспроможність збільшилася на 6,8 пунктів, вказуючи на тенденцію до підвищення цінової привабливості цієї категорії продукції. Пшениця демонструє вражаючий рейтинг у ціновій конкурентоспроможності на 9,7 пунктів за період п'яти років. Ячмінь ярий показав позитивну динаміку у ціновій конкурентоспроможності, збільшившись на 9,8 пунктів. Кукурудза на зерно також відзначилася позитивним зростанням конкурентоспроможності на 2,9 пункту. Горох виявився менш конкурентоспроможним, втративши 0,2 пункта, але його вклад у загальний портфель можна включити до зовнішнього асортименту. Соя вражає із значним підвищенням цінової конкурентоспроможності на 18,9 пунктів, що свідчить про великий потенціал ринкової привабливості. Соняшник демонструє видатне зростання у ціновій конкурентоспроможності, піднявшись на 33,3 пункта, що може бути результатом успішної стратегії управління виробництвом.

Цінова конкурентоспроможність у ВСК «Злагода» вказує на позитивні зміни в динаміці ціни на ринку, а також інноваційністю, ефективністю виробництва та підтримкою якості продукції. Проведення подібного аналізу є етапом забезпечення високої ефективності господаря та визначення стратегії майбутнього розвитку.

2.2. Факторний аналіз досягнутого рівня ефективності здійснення виробничих витрат у підприємстві

Оптимізація рівня собівартості дозволяє зменшити витрати на виробництво одиниці продукції, що у своєму майбутньому призведе до підвищення прибутковості підприємства. Заощаджені ресурси можна використовувати для інших потреб, таких як модернізація обладнання, впровадження нових технологій чи розвиток інших напрямків бізнесу.

Оптимізація собівартості покращує фінансові можливості для збільшення обсягів виробництва. За умови, що продукція залишається конкурентоспроможною на ринку підприємства, вона може розширювати свою діяльність, виробляти більше продукції та займати більші ринкові позиції. Також забезпечує впровадження ефективних методів виробництва та управління, що збільшує збільшення виробничого обсягу без великого збільшення витрат. Це може включати в себе автоматизацію процесів, вдосконалення технологій та оптимізацію ланцюга постачання.

Оптимізація собівартості в свою чергу забезпечує раціоналізацію використання праці та виробничих ресурсів. Це можна означити оптимізацію робочих процесів, підвищення ефективності використання матеріалів та зменшення відходів.

В результаті оптимізація собівартості є стратегічно важливою для забезпечення ефективного. Проведемо, оперуючи вище наведеною інформацією, факторний аналіз собівартості виробництва продукції рослинництва (табл. 2.7).

Факторний аналіз собівартості продукції у рослинництві є ключовим інструментом для ефективного управління виробництвом та підвищення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства. Розглянемо результати аналізу собівартості продукції у ВСК «Злагода» за 2021 та 2022 роки, зосереджуючись на головних факторах, що впливають на виробничі витрати та собівартість продукції.

Таблиця 2.7

**Факторний аналіз собівартості продукції рослинництва
у ВСК «Злагода» Полтавського району, 2021, 2022 рр.**

Продукція	Виробничі витрати на 1 га, грн.		Урожайність, ц/га		Собівартість 1 ц, грн.		Абсолютна зміна (+; -) собівартості 1 ц, грн		
	2021 р.	2022 р.	2021 р.	2022 р.	2021 р.	2022 р.	загальна	у т. ч. за рахунок	
								виробничих витрат на 1 га	урожайності
Зернові та зернобобові, всього	20620	21256	63,5	64,1	324,84	369,7	44,9	636	0,6
пшениця	19453	21785	51,0	58,3	381,65	402,5	20,9	2332	7,3
ячмінь	16795	1854	44,4	43,1	378,16	396,8	18,6	-14941	-1,3
кукурудза на зерно	20637	21243	81,8	79,8	252,19	367,9	115,7	606	-2
горох	20205	20236	34,5	33,2	585,86	681,2	95,3	31	-1,3
Боби сої	17894	18102	22,2	32,1	804,47	987,8	183,3	208	9,9
Насіння соняшнику	16540	12017	31,9	38,4	517,73	713,4	195,7	-4523	6,5

У період з 2021 по 2022 рік загальна собівартість продукції зернових та зернобобових культур у ВСК «Злагода» зросла на 44,9 грн/ц, що є зрозумілим на фоні високого підвищення виробничих витрат на 1 га. Збільшення витрат на пшеницю було враховано значним зростанням виробничих витрат на 1 га на 2332 грн, що визначило абсолютне збільшення собівартості на 7,3 грн/ц. При цьому, урожайність також зросла, але не вистачило для повної компенсації збільшення витрат. Зменшення витрат на ячмінь на 14941 грн/га у 2022 році було вплинуто на зниження собівартості на 1,3 грн/ц, навіть при невеликому зниженні урожайності.

Високе збільшення витрат на кукурудзу на зерно на 606 грн/га визначило зростання собівартості на 2 грн/ц. Значний ріст витрат був частково компенсований підвищенням урожайності, але не в повному обсязі. Незначне збільшення собівартості гороху на 1,3 грн/ц визначено переважно зростанням витрат на 1 га, після чого урожайність не зазначила значущих змін. Зростання витрат на 208 грн/га та значний приріст урожайності сприяв підвищенню собівартості бобів на 9,9 грн/ц. Падіння урожайності та значне збільшення

витрат призвели до суттєвого зростання собівартості використання соняшника на 6,5 грн/ц.

Отже, факторний аналіз, як спосіб виявлення впливу виробничих витрат на собівартість продукції є значущим. Рациональне використання ресурсів, оптимальні технології та підвищення ефективності виробництва становлять аспекти забезпечення стійкості та конкурентоспроможності ВСК «Злагода» на ринку ключової продукції сільськогосподарської продукції.

В доповнення факторного аналізу розглянемо ефективність виробництва продукції галузі рослинництва у ВСК «Злагода» (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

**Ефективність виробництва продукції галузі рослинництва в
ВСК «Злагода» Полтавського району, 2018 – 2022рр.**

Показники	Роки					2022 р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Вироблено на 100 га ріллі, ц: зернових культур	3987	4118	3261	3610	4215	105,7
соняшнику	698	741	794	792	874	125,2
сої	226	187	125	216	268	118,6
Вироблено валової продукції рослинництва (у постійних цінах 2016 р.) на:	65362	77530,7	66175,9	80934,8	85692	131,1
100 га ріллі, тис. грн.	1895,1	2118,9	1823	2036,6	2230	117,7
одного середньооблікового працівника, тис. грн.	659,1	775,3	743,5	1064,9	1253,2	190,1
на 1 грн. виробничих витрат, грн.	0,95	1,04	0,87	1,06	1,15	121,1
Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	58731	59715,5	81501,9	95529,8	102029	173,7
Одержано валового прибутку (збитку), тис. грн.	10236	-93,9	23319,1	39180,5	17448	x
у т. ч. на 100 га ріллі	326,3	-2,57	642,4	985,92	1012,3	x
на одного середньооблікового працівника	125	-0,9	262	515,5	689,1	x
Рівень рентабельності виробництва, %	12,1	-0,2	40,1	69,5	58,3	x

Аналіз таблиці вказує на загальне підвищення ефективності виробництва у ВСК «Злагода». Зростання виробництва та валової продукції, а також певні

покращення у фінансових показниках, що є свідчення позитивних тенденцій. Для більш точного визначення факторів, які впливають на ефективність підприємства, необхідно детальніше обґрунтувати причини збільшення валового прибутку та збільшення витрат на одного працівника.

За п'ять років виробництво зернових культур зросло на 5,7%, соняшнику – на 25,2%, сої – на 18,6%. Це позитивний тренд у розвитку виробництва. Вартість виробленої продукції на 100 га ріллі зросла на 31,1%, що вийшло про підвищення продуктивності виробництва. Витрати на одного середнього професійного працівника зросли на 90,1%, що може вказувати на підвищення інтенсивності виробництва, або на зростання витрат на робочу силу. Рівень рентабельності виробництва знизився з 12,1% до 58,3%, що, ймовірно, пов'язано зі збільшенням виробничих витрат. Виручка від реалізації продукції зросла на 73,7%, проте валовий прибуток показує коливання, включаючи негативні значення у 2019 році. Це може бути наслідком коливання ціни на ринку або зміни витрат. Одержано валового прибутку на 100 га ріллі зросло в 2022 році, що може бути результатом оптимізації виробництва. Значення Одержано валового прибутку на одного середнього працівника також зросло. Показник «на 1 грн. виробничих витрат» збільшився на 21,1%, що може свідчити про підвищення ефективності витрат.

Валова продукція рослинництва є показником ефективності сільськогосподарського виробництва, який відображає результативність господарювання та його внесок у розвиток аграрного сектора. У таблиці 2.9 наведено детальний огляд динаміки та структури валової продукції рослинництва в агропідприємстві ВСК «Злагода» за п'ятирічний період з 2018 по 2022 роки.

У рамках даного аналізу розглянуті ключові показники, такі як загальний обсяг валової продукції, динаміка цієї зміни показника поточного періоду, а також структура виробництва за окремими видами культури. Це визначає основні тенденції та фактори, які впливають на результативність рослинництва на агропідприємствах у зазначений період.

Таблиця 2.9

**Динаміка та структура валової продукції рослинництва у
ВСК «Злагода» Полтавського району, 2018 – 2022рр.**

Продукція	2018 р.		2020р.		2022 р.		2022 р. до 2018 р., %
	тис. грн.	струк- тура, %	тис. грн.	струк- тура, %	тис. грн.	струк- тура, %	
Зернові та зернобобові – всього	31284,3	58,1	37828,4	57,2	38105,1	53,4	121,8
з них: пшениця	5986	11,1	6333,8	9,6	26386,5	37,0	440,8
ячмінь	3263,5	6,1	4139,7	6,3	4855,3	6,8	148,8
кукурудза на зерно	20165,3	37,5	25729,8	38,9	5606,8	7,9	27,8
гречка	216,3	0,4	126,5	0,2	0	0,0	0,0
горох	1653,2	3,1	1498,6	2,3	1256,5	1,8	76,0
Технічні культури – всього	22550	41,9	28347,5	42,8	33190	46,6	147,2
Соя	986,5	1,8	3772,4	5,7	4226,5	5,9	428,4
Соняшник	21563,5	40,1	24575,1	37,1	28963,5	40,6	134,3
Всього по рослинництву	53834,3	100	66175,9	100	71295,1	100	132,4

Аналіз цих даних допоможе розкрити важливі аспекти виробництва рослинницької продукції та розуміння факторів, які пропонують його динаміку та структуру. Аналізуючи таблицю 2.9, можна виокремити значення тенденції та зміни у валовій продукції рослинництва агропідприємства «Злагода» за період з 2018 по 2022 роки.

По-перше, валова продукція рослинництва виявила стійкий ріст, зростаючи на 32,4% протягом п'ятирічного періоду. Значущий внесок у цей ряд внесли зернові та зернобобові культури, зокрема пшеницю, яка відзначила неймовірний приріст на 440,8%. Кукрудза також відзначилася високим темпом зростання, хоча структура виробництва цієї культури залишається значною.

По-друге, технічні культури, зокрема соя та соняшник, вигравають на зростанні структури валової продукції, підкреслюючи розвиток цієї культури як важливого компонента виробництва агропідприємства.

Загалом, високий рівень диверсифікації виробництва рослинництва та стратегічне вдосконалення структури валової продукції свідчать про успішність стратегій управління та адаптації до ринкових умов. Збільшення валової продукції є позитивним сигналом, що свідчить про ефективність виробництва

та його високий потенціал у розвитку агросектора.

По-третє, важливо відзначити, що агропідприємство «Злагода» досягло високих темпів ефективності виробництва, які відображаються в динаміці ключових показників. Наприклад, розрахований на 100 га ріллі обсягу валової продукції зернових культур показав значне зростання на 21,8%, що погіршило підвищення продуктивності та ефективне використання земельних ресурсів. Досягнення високих показників валової продукції на одного середнього професійного працівника, рівень рентабельності та висока структура прибутку свідчать про ефективне фінансове управління та здатність агропідприємства адаптуватися до змін в економічному середовищі.

Враховуючи вищевказане, можна зробити висновок, що ВСК «Злагода» успішно реалізує стратегії управління та розвитку, спрямовані на підвищення виробництва та розширення асортименту валової продукції. Важливим аспектом залишається подальше вивчення та аналіз факторів, що впливають на ці тенденції, для стійкого і сталого розвитку аграрного виробництва.

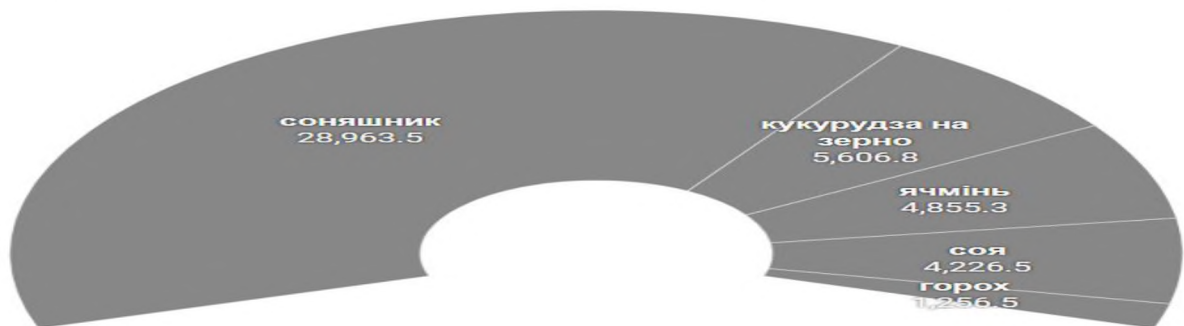

Рис. 2.5. Структура основних видів валової продукції галузі рослинництва, %

Факторний аналіз валового збору продукції рослинництва є ключовим інструментом для розкриття причин та визначення впливових факторів на результативність сільськогосподарського виробництва. У таблиці 2.10 відображені детальні дані про посівну площу, урожайність та валовий збір рослинницької продукції у ВСК «Злагода» за 2021 та 2022 роки. Аналіз цих показників дозволяє визначити ключові фактори, що впливають на виробництво, та застосувати тенденції у валовому зборі різних видів сільськогосподарської продукції.

Таблиця 2.10

**Факторний аналіз валового збору продукції рослинництва
у ВСК «Злагода» Полтавського району, 2021, 2022 рр.**

Продукція	Посівна площа, га		Урожайність, ц/га		Валовий збір, ц		Зміна (+,-) валового збору		
	2021 р.	2022 р.	2021 р.	2022 р.	2021 р.	2022 р.	загальна	у т. ч. за рахунок	
								посівної площі	урожайності
Зернові культури	2260	2343	63,5	64,1	143455	150186,3	6731,3	83	0,6
у т.ч. пшениця	587	525	51	58,3	29920	30607,5	687,5	-62	7,3
ячмінь	202	282	44,4	43,1	8971	12154,2	3183,2	80	-1,3
кукурудза на зерно	1137	978	81,8	79,8	93044	78044,4	-14999,6	-159	-2
горох	334	345	34,5	33,2	11519	11454	-65	11	-1,3
Боби сої	386	390	22,2	32,1	8586	12519	3933	4	9,9
Насіння соняшнику	1018	939	31,9	38,4	32523	36057,6	3534,6	-79	6,5

Аналіз факторів, що впливають на валовий збір рослинницької продукції у ВСК «Злагода» за 2021 та 2022 роки, дозволяє зробити кілька важливих висновків. А саме, загальна тенденція до зростання валового збору в окремих культурах, валовий збір рослинницької продукції в цілому показав позитивний тренд, зростаючи на 83 тис. центнерів або 6,731.3%. Загальна зміна валового збору обумовлена як збільшенням посівної площі, так і підвищенням урожайності. Зростання посівної площі впливає на валовий збір певних культур, у той час як зміни в урожайності вплинули на валовий збір у кожній конкретній культурі.

Зауважимо, що деякі культури, такі як соя та соняшник, демонструють значні підвищення валового збору, що може бути обумовлено як позитивними технологічними змінами, такими і сприятливими умовами для розвитку цих культур. Для більш глибокого розуміння факторів, що впливають на валовий збір, слід провести подальший детальний аналіз впливу окремих аспектів виробництва, таких як використання техніки, використання добрив та інші технологічні чинники. В умовах постійних змін у сучасному бізнес-середовищі досягнення та збереження високого рівня ефективності є критичним завданням

для будь-якого підприємства. Одним із ключових аспектів ефективності є раціональне використання виробничих витрат. У цьому контексті факторний аналіз стає потужним інструментом для розуміння та оптимізації процесів витрат.

Факторний аналіз – це метод дослідження взаємозв'язків між низкою змін при виявленні основних факторів, які впливають на ці зміни. У контексті виробничих витрат факторний аналіз дозволяє ідентифікувати ключові фактори, що досягли рівня ефективності. Для проведення факторного аналізу в контексті виробничих витрат необхідно застосувати набір змінних, що впливають на виробничі процеси. Ці зміни можуть включати технологічні параметри, кількість робочої сили, витрати на сировину та енергію тощо. Після цього статистичний аналіз, який дозволяє виділити основні фактори, що ефективно впливають на ефективність виробничих витрат. Для конкретизації методики факторного аналізу розглянемо приклад підприємства в галузі аграрного виробництва. На основі доступних даних, проведемо аналіз впливу різних факторів на виробничі витрати та ефективність виробничих процесів.

Керуючись встановленими нормами і підходами в оцінці рівня впливу величини витрат на результати діяльності підприємства використаємо в нашій роботі економіко-математичне моделювання, а саме побудову багатofакторної регресійної моделі. Для цього використаємо систему показників, що приймають участь в управлінській діяльності в сфері витрат: співвідношення витрат, чистого доходу і прибутку. Адже, витрати і дохід мають особливий вплив на прибутковість підприємства. Обраними показниками для побудови такої моделі обрано показники, що наведені в таблиці (Додаток Д).

За даними, отриманої вибірки оцінемо рівняння регресії:

$$Y = b_0 + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + b_4x_4 + b_5x_5 + e, \quad (2.1)$$

де Y – ЧД; X_1 – ВЗ; X_2 – ВВ; X_3 – ЗА; X_4 – ПМВ; X_5 – ВОП; $\beta_0, \beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5$ – невідомі параметри, що потребують оцінки;

$b_0, b_1, b_2, b_3, b_4, b_5, e$ – значення параметрів нашої моделі та її залишків відповідно.

Математичний розрахунок вибраних нами параметрів лінійної множинної регресії як правило здійснюють шляхом використання методу найменших квадратів. Основна ідея його застосування розкривається шляхом знаходження основних оцінок параметрів $b_0, b_1, b_2, b_3, b_4, b_5$.

Використовуючи систему елементів матричної алгебри, знайдемо пошук оцінки параметрів названої моделі. Усі необхідні проміжні математичні дії проведемо в MS EXCEL, використовуючи методологію функціональної залежності множення матриць та знаходження оберненої функції.

Для моделювання використали множинну регресію, теоретичне лінійне рівняння якої має вигляд:

$$y = 304,92x^2 - 1\,219\,616,33x + 1\,219\,534\,564,30 \quad (2.2)$$

Отриманий вираз виступає як основний доказ процедури послідовності оцінювання параметрів економетричної моделі за статистичним методом пошуку найменших квадратів. Зобразимо графічно динаміку представлених показників на графіку (рис. 2.6)

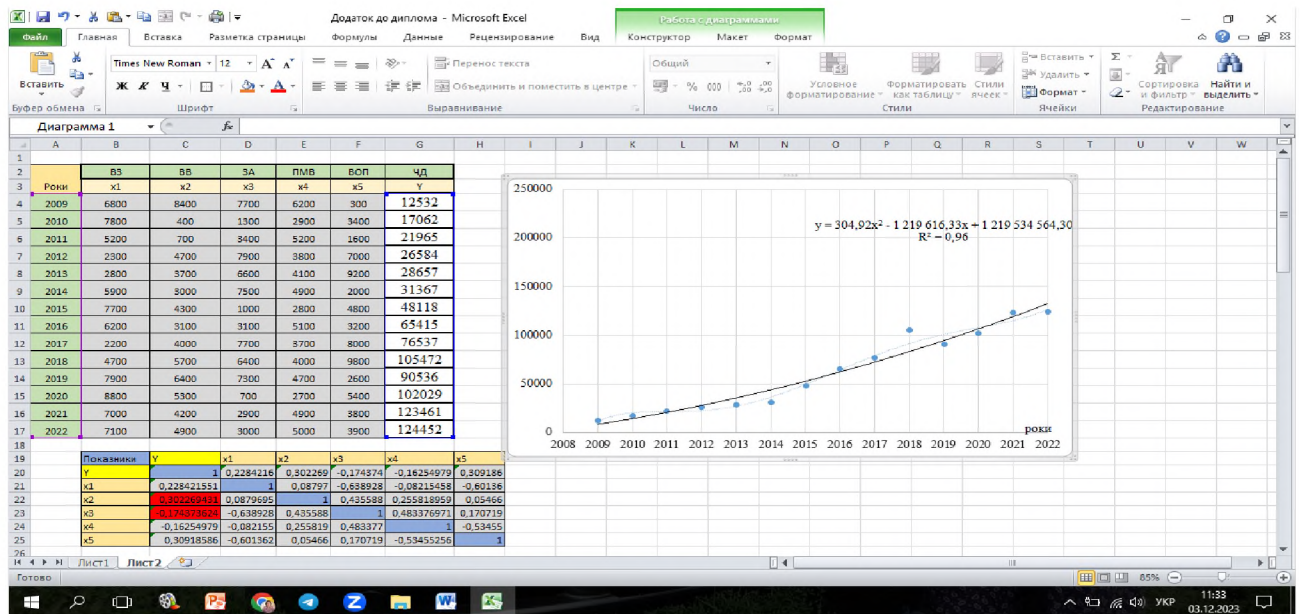

Рис. 2.6. Залежність чистого доходу від витрат ВСК «Злагода», тис. грн.

Наведене розраховане значення коефіцієнта детермінації говорить про достатньо високу точність розрахованої моделі. Для перевірки точності такої моделі на адекватність нами використано критерій Фішера (F-критерій). Для

нього обрано випадкову величину. При заданому відомими значеннями рівні значущості α та $\{m; n-m-1\}$ ступенем свободи за теоретичними таблицями критичних точок розподілу Фішера знайдено $F_{кр}(1;3;0,05)=10,1$. Виявлено, що табличне значення, що обирається за визначеними таблицями розподілу Фішера для конкретного рівня значущості, при наших розрахунках лінійної регресії дорівнює 5-1. Тож, $F_{емп} > F_{кр}$, коефіцієнт детермінації $R^2=0,96$ статистично значимий, тобто розрахунки та побудована модель є адекватна.

Для обґрунтованішого детальнішого дослідження впливу на результативну ознаку Y кожної незалежної змінної, застосуємо методіку кореляційного аналізу. При статистико-економічному аналізі елементів кореляційної матриці використовують коефіцієнти регресії, а саме в нашому випадку $\beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4$ і β_5 , що статистично значимі, а це значить, що наші змінні X_1, X_2, X_3, X_4, X_5 безпосередньо мають вплив на залежну від них факторну змінну Y . Таким чином, за усіма обраними нами статистичними даними отримана нами модель є задовільною. За розрахунками вона має високе значення коефіцієнта детермінації і високе значення кореляції для її коефіцієнтів. І наведені аргументи дають підстави говорити, що побудована модель є достовірною.

Наведені розрахунки статистико-математичного моделювання дає виявити елементи витрат, враховуючи за рахунок яких саме, в першу чергу, можна досягти максимізації бажаного ефекту від їх коригування чи то зменшення. В нашому моделюванні розрахований мультиплікатор значення чистого доходу доіврнює 1,64, а отже означає те, що збільшення розміру чистого доходу ВСК «Злагода» на одну тисячу гривень призведе до нарощування самого чистого прибутку на 164,00 грн. Використовуючи ще один варіант комп'ютерної можливості розрахунку кращих варіантів реалізації програми оптимізації використаємо математичну модель з векторним в електронних таблицях Excel «Пошук рішення».

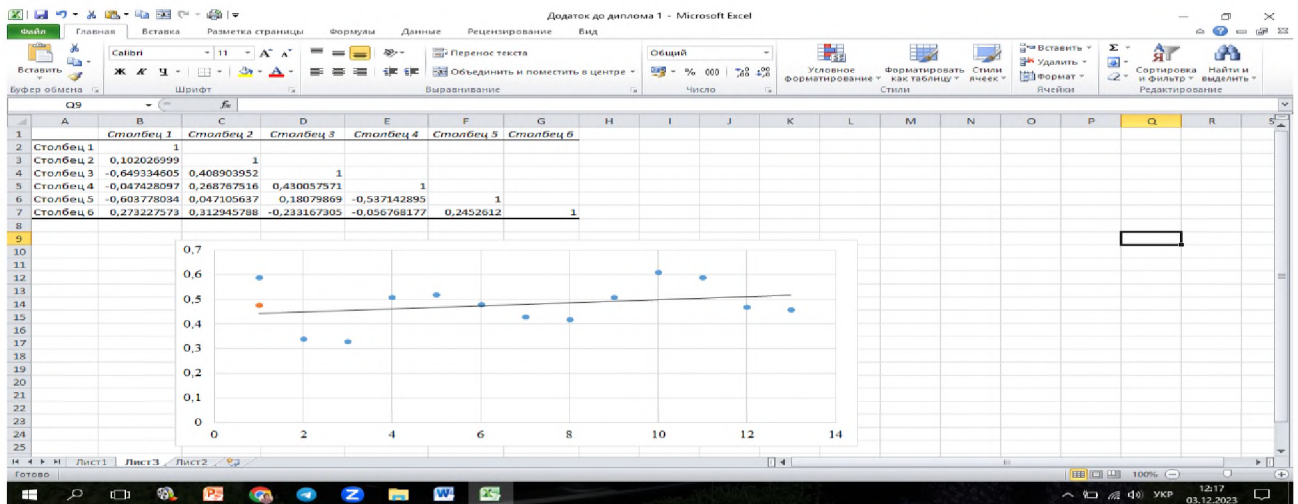

Рис. 2.7. Кореляційний аналіз залежності видів витрат і отриманого числого доходу

Таким чином, побудувавши модель оптимізації розміру витрат ВСК «Злагода», представимо її результат за допомогою рис. 2.8.

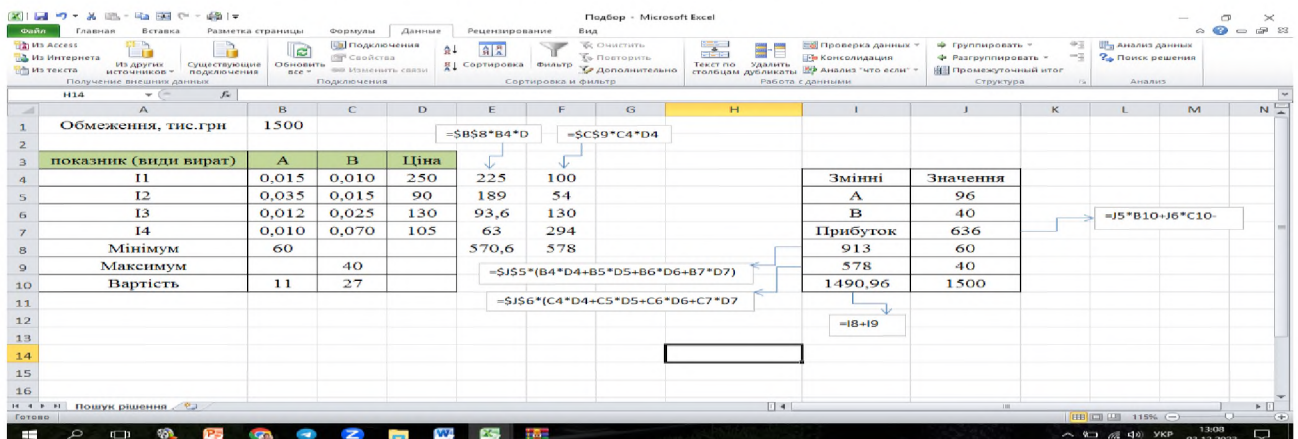

Рис. 2.8. Оптимізаційна модель пошуку рішень

В запропонованих варіантах моделювання нами наведені аналіз ефективності розподалу і впливу витрат, формування величини перелічених факторів, що можуть забезпечувати очікуваний ефект, розробка множини комбінації цих факторів, що є взаємопов'язаними, відсіювання сукупності неефективних комбінацій факторів відповідно до умов обмеження, використовуючи модель підбору. Слід акцентувати, що встановлені значення ступіню впливу факторних ознак може бути прийнятий до розгляду як комплекс методів пошуку ефективного і раціонального моделювання для пошуку оптимальних рішень. Запропоновані регресійна, кореляційна та

оптимізація моделі прогнозування витрат ВСК «Злагода» орієнтовані на допомогу в управлінні виробничими витратами з метою отримання максимізації прибутку в кооперативі. Але вплив змін у зовнішньому середовищі вносить свої корективи. Використання факторного аналізу виявляється дієвим інструментом для оптимізації виробничих витрат. Результати аналізу не дозволяють ідентифікувати стратегічні напрями управління, спрямовані на підвищення загальної ефективності підприємства. Рекомендації щодо оптимізації виробничих процесів можуть включати в себе впровадження нових технологій, удосконалення системи управління та оптимізацію витрат на ресурси.

Наведені розрахунки відкривають широкі можливості для подальших досліджень в галузі оптимізації виробничих витрат за допомогою факторного аналізу. Можливі напрями дослідження включають вивчення впливу зовнішніх факторів, розробку більш точних моделей та вдосконалення методології факторного аналізу. Факторний аналіз виявляється інструментом досягнення та утримання високого рівня ефективності в сучасному бізнес-середовищі. Використання цього методу на практиці може сприяти розкриттю ключових факторів, які починають виробничі витрати та розробляти стратегії для їхньої оптимізації.

Висновки до розділу 2

Аналізуючи досягнутий рівень ефективності здійснення виробничих витрат у підприємстві отримали наступні висновки.

1. Аналіз динаміки розміру та структури витрат в галузі рослинництва ВСК «Злагода» за період з 2018 по 2022 роки надає нам значне уявлення про ефективність управління ресурсами та стан економічної стійкості підприємства. Прямі матеріальні витрати відзначаються загальним зниженням на 101,7 тис. грн або 2,4%, що вказує на процеси здійснення оптимізації використання ресурсів. Важливо відзначити значущий спад витрат на посадковий матеріал, який може бути наслідком впровадження більш ефективних сортів. Прямі

витрати на оплату праці демонструють невелике зниження на 99,3 тис. грн або 1,4%. Це може бути наслідком оптимізації робочих процесів та ефективного управління робочою силою. Інші прямі витрати зросли на 196,3%, що головним чином пов'язано із збільшенням орендної плати за земельні частини. Однак важливо відзначити зниження витрат на амортизацію.

2. Можна виокремити значення тенденції та зміни у валовій продукції рослинництва агропідприємства «Злагода» за період з 2018 по 2022 роки.

По-перше, валова продукція рослинництва виявила стійкий ріст, зростаючи на 32,4% протягом п'ятирічного періоду. Значущий внесок у цей ряд внесли зернові та зернобобові культури, зокрема пшеницю, яка відзначила неймовірний приріст на 440,8%. Кукрудза також відзначилася високим темпом зростання, хоча структура виробництва цієї культури залишається значною.

По-друге, технічні культури, зокрема соя та соняшник, вигравають на зростанні структури валової продукції, підкреслюючи розвиток цієї культури як важливого компонента виробництва агропідприємства. Загалом, високий рівень диверсифікації виробництва рослинництва та стратегічне вдосконалення структури валової продукції свідчать про успішність стратегій управління та адаптації до ринкових умов. Збільшення валової продукції є позитивним сигналом, що свідчить про ефективність виробництва та його високий потенціал у розвитку агросектора.

По-третє, важливо відзначити, що агропідприємство «Злагода» досягло високих темпів ефективності виробництва, які відображаються в динаміці ключових показників. Наприклад, розрахований на 100 га ріллі обсягу валової продукції зернових культур показав значне зростання на 21,8%, що погіршило підвищення продуктивності та ефективне використання земельних ресурсів.

3. Аналіз факторів, що впливають на валовий збір рослинницької продукції у ВСК «Злагода» за 2021 та 2022 роки, дозволяє зробити кілька важливих висновків. А саме, загальна тенденція до зростання валового збору в окремих культурах, валовий збір рослинницької продукції в цілому показав позитивний тренд, зростаючи на 83 тис. центнерів або 6,731.3%.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ЗНИЖЕННЯ ВИТРАТ РОСЛИННИЦТВА У ПІДПРИЄМСТВІ

3.1. Впровадження інноваційних технологій у виробництво продукції рослинництва

Сучасне сільське господарство переживає період значних трансформацій, де ключовим фактором є впровадження інноваційних технологій у виробництво продукції рослинництва. Цей напрямок розвитку стає визначальним для досягнення сталого і високоефективного розвитку сільськогосподарського сектору. Інноваційні підходи та технології виробництва не лише забезпечують оптимальне використання ресурсів, але сприяють підвищенню якості продукції, забезпечують екологічну стійкість та здатність виробництва адаптуватися до змінних умов та клімату.

В даному контексті дослідження та впровадження інновацій в аграрному секторі стає стратегічним завданням для досягнення конкурентоспроможності та сталого розвитку. Це охоплює широкий спектр аспектів, починаючи від використання сучасних технологій обґрунтування заробітку та завершуючи впровадження інтелектуальних систем управління господарством. В даному контексті актуальним завданням стає дослідження інноваційних технологій у виробництві рослинництва, що передбачає вивчення та аналіз новітніх тенденцій у цій галузі, їх вплив на ефективність господарювання, а також розробку стратегій впровадження цих технологій на практику.

У цьому контексті наступні розділи дослідження спрямовані на ретельний аналіз інноваційних технологій у рослинництві, їх переваги та виклики, а також розгляд можливих шляхів оптимізації виробничих процесів для досягнення високої продуктивності та стабільності господаря.

Дослідимо обсяги реалізації продукції досліджуваного підприємства (табл. 3.1).

**Динаміка обсягів реалізації продукції сільського господарства у
ВСК «Злагода», 2018 – 2022рр.**

Продукція	Роки					2022 р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Зернові та зернобобові – всього	105812	127125	107364	117933	67219	63,5
у т. ч. пшениця	16362	19650	18509	23589	22961	140,3
ячмінь ярий	5123	6125	6853	10303	2924	57,1
кукурудза на зерно	8438	101350	79437	73504	12950	153,5
горох	1296	0	2547	10537	3471	267,8
Соя	3682	4423	1929	2248	6099	165,6
Соняшник	23107	27752	29485	23120	31319	135,5

Виявлено значне зменшення обсягу реалізації продукції сільського господарства у ВСК «Злагода» за аналізований період. У 2022 році обсяг реалізації становить лише 63,5% від показника 2018 року. Спостерігається різкий спад реалізації зернових та зернобобових культур. Зміни також відзначається в реалізації пшениці та ячменю. Водночас, обсяги реалізації гороху, сої та соняшника демонструють приріст у 2,68, 1,66 та 1,36 рази відповідно до порівняння з базовим 2018 року. Зниження обсягів реалізації в зерновому секторі може бути пов'язане з різкими коливаннями урожайності, впливом погодних умов, а також змінами на ринку та попиту на конкретні види культур.

Збільшення виробництва гороху, сої та соняшника може бути наслідком успішних стратегій вирощування та зростання попиту на цю культуру. У той же час, спад у зерновому секторі вимагає уваги до управління ризиками та оптимізації виробництва для забезпечення стійкості та конкурентоспроможності господарства.

Обсяг реалізації продукції на сільськогосподарських підприємствах оцінюється не лише розміром виробництва, але й має вирішальний вплив на фінансовий результат підприємства. У даному контексті важливо розглядати два аспекти – позитивний та негативний вплив обсягу реалізації на прибуток.

Збільшення обсягів реалізації виробленої продукції може привести до пропорційного зростання прибутку, тим самим сприяючи фінансовому здоров'ю підприємства.

Водночас, важливо розглядати іншу сторону цього питання – вплив реалізації збиткової продукції на суму прибутку. Зростання обсягів реалізації в цьому випадку може призвести до зменшення доходу, отриманого від реалізації продукції. Отже, збалансований підхід до обсягів реалізації є ключовим для досягнення стійкого фінансового результату.

У контексті сільськогосподарських підприємств, частина валової продукції, що реалізується за межами підприємства, створює товарну продукцію. Важливо аналізувати її склад та структуру для визначення тенденцій та оптимізації стратегій управління (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Склад і структура товарної продукції ВСК «Злагода»
Полтавського району, 2018 – 2022 рр.**

Продукція	Роки					У середньому за 2018-2022 рр.	Структура, %	Місце продукції
	2018	2019	2020	2021	2022			
Продукція рослинництва – всього	64034,6	59715,5	81501,8	95529,9	54784,8	71113,32	100,0	х
Пшениця	17853,1	7330,7	8305,3	12808,7	12543,2	11768,2	16,5	3
Ячмінь	5837,1	2141,4	2680,2	5775,1	4896,3	4266,02	6,0	4
Кукурудза на зерно	16894,5	28914,3	38006,7	30178,1	2853,6	23369,44	32,9	2
Горох	1226,3	0	1179,9	6104,5	5986,4	2899,42	4,1	6
Соя	2987,5	3369,7	2350,2	3277,7	3142,1	3025,44	4,3	5
Соняшник	19236,1	17959,4	28979,5	37385,8	25363,2	25784,8	36,3	1

Аналізуючи табл. 3.2, що відображає склад і структуру товарної продукції ВСК «Злагода» Полтавського району за період 2018-2022 років, можна виокремити декілька ключових тенденцій та закономірностей. Найбільш значущою продукцією за обсягом та структурою є соняшник, який утримує стабільне лідерство на протязі відміченого періоду. Високий вміст жирів та широке застосування роблять його ключовою культурою для підприємства.

Кукурудза на зерно, хоча й займає друге місце за обсягом виробництва, продемонструвала деякі коливання у структурі протягом років. Такі зміни можуть бути пов'язані з ринковими умовами, врожайністю та попитом на ринку. Пшениця, ячмінь, соя та горох, хоч і менші за обсягом, утворюють важливу роль у формуванні товарної продукції. Вони взаємодіють між собою, створюючи різноманіття та забезпечуючи стійкість виробництва.

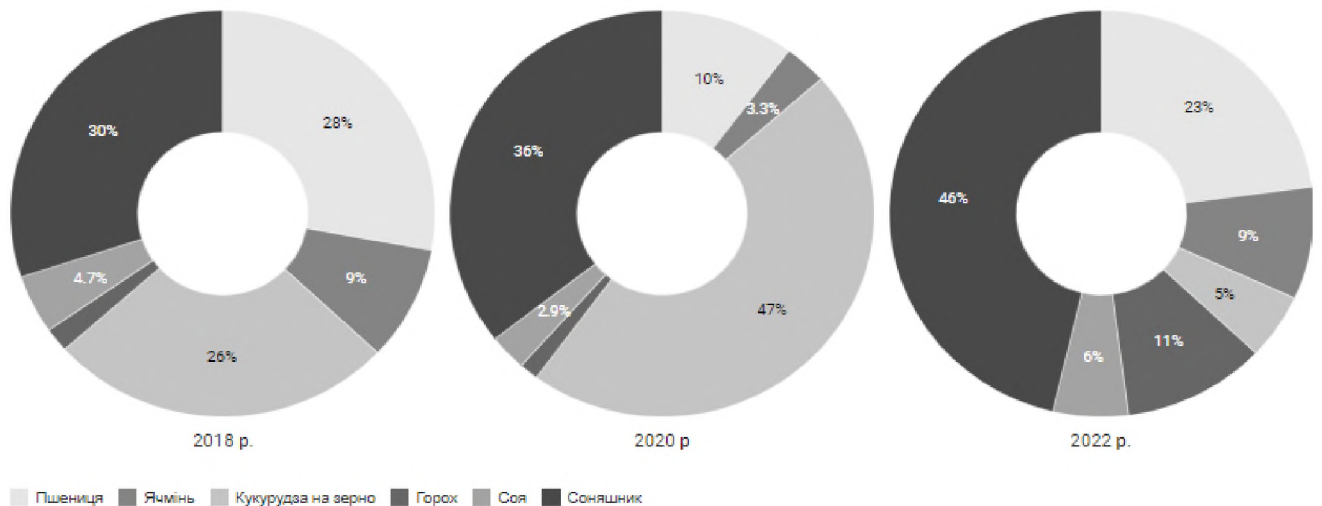

Рис. 3.1. Структура товарної продукції ВСК «Злагода»

Важливо відзначити, що стабільність та збалансованість у складі товарної продукції може бути ключовими факторами для забезпечення стійкості та умов конкурентоспроможності підприємства у змінному ринку. Розуміння динаміки та структури виробництва є етапом розробки стратегії розвитку та оптимізації ресурсів підприємства в майбутньому. Крім того, слід зазначити, що горох відзначається значним зростанням виробництва у 2022 році разом із попередніми роками. Це може свідчити про подальшу стратегію виробництва чи підвищення попиту на цю культуру.

Середньооблікова структура виробництва продукції рослинництва також є орієнтиром показника, у якому вона відображає розподіл виробництва між кількістю культур протягом наступного періоду. Зміни в цій структурі можуть свідчити про адаптацію підприємства до ринкових та кліматичних умов.

Наприкінці, важливо підкреслити, що успіх сільськогосподарського підприємства у значній мірі залежить від його здатності адаптуватися до змін у

сільськогосподарському секторі та ринкових умовах. Знання структури та динаміки товарної продукції дозволяє ефективніше управляти ресурсами, планувати виробництво та маркетинговою стратегією, щоб забезпечити стабільний розвиток підприємства в майбутньому.

Рівень товарності є одним із ключових показників, які характеризують ефективність та конкурентоспроможність сільського господарства. Визначаючи, що якість продукції відповідає вимогам і потребам споживачів, рівень товарності впливає на успішність сільськогосподарського підприємства.

Таблиця 3.3, яку ми розглядаємо, присвячена динаміці та ступеню товарності основних видів продукції рослинництва протягом певного періоду часу. Дані в цій таблиці відображають тенденції та зміни, що відбулися у сфері якості та властивостей продукції рослинництва.

Таблиця 3.3

**Рівень товарності основних видів продукції сільського господарства у
ВСК «Злагода» Полтавського району, 2018 – 2022рр.**

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення (+, -)
	2018	2019	2020	2021	2022	
Зернові та зернобобові – всього	82,8	84,4	90,7	82,2	82,1	-0,7
у т. ч. пшениця	79,7	73,1	91,1	78,8	78,7	-1,0
ячмінь ярий	116,1	38	49,1	114,8	114,9	-1,2
кукурудза на зерно	79,6	95,3	98,2	79	78,9	-0,7
горох	84,1	0	83,1	91,5	91,4	7,3
Соя	26,8	64,8	42,7	26,2	26,1	-0,7
Соняшник	65,1	94,2	98	71,1	71,0	5,9

Аналізуючи таблицю рівня товарності основних видів продукції сільського господарства у ВСК «Злагода» за період з 2018 по 2022 роки, можна акцентувати увагу на ключових тенденціях та динаміці якості виробленої продукції. А саме на загальному рівні товарності, динаміці показників за видами продукції та напрямками вдосконалення. Усі розрахунки демонструють стійкість продукції та високий рівень товарності. Щодо тенденції різних видів продуктів, то горох та соя показують певний ріст у рівні товарності, що може бути

результатом удосконалення технологій виробництва чи підвищення якості сортів.

Аналіз абсолютних відхилень дозволяє ідентифікувати напрямки вдосконалення якості продукції. Виявлені невеликі відхилення по роках, що можуть бути об'єктом уваги для вирішення проблеми підвищення загального рівня продуктивності. Загальною тенденцією до розгляду є стабільність та висока якість продукції сільського господарства у ВСК «Злагода». Рівень товарності виявляється на високому рівні, що свідчить про ефективність виробництва та відповідність продукції на ринку.

Беручи за основи проведені вище розрахунки, проведемо аналіз щодо інновацій в технології виробництва продукції рослинництва через призму точного землеробства «Mini-till», «No-till» та «Strip-till». Впровадження інноваційних технологій у виробництво сільськогосподарської продукції стає невід'ємною частиною сучасного аграрного сектора. Серед інших сучасних технологій вирощування рослин виділяються технології «Mini-till», «No-till» та «Strip-till», які спрямовані на вдосконалення обґрунтування обробки та максимізацію ефективності вирощування культури.

«Mini-till» представляє собою метод мінімальної обробки обґрунтування, який зберігає структуру верхнього шару, одночасно створюючи забезпечення умов для висіву та росту культури. Ця технологія відзначається простотою та ефективністю, а також сприяє зменшенню ерозії та енерговитрату.

«No-till» передбачає вирощування культури без будь-якої обробки обґрунтування, що дозволяє зберегти його структуру та вологу. Цей метод ефективно працює для запобігання ерозії та мінімізації втрат води, що є умовою для сталого розвитку сільськогосподарського виробництва.

«Strip-till» використовує обробку лише в окремих смужках підстави, де буде проводитися посадка рослин. Ця технологія поєднує у собі готовність до посіву та економії пального, забезпечуючи при цій частковій структурі збереженість обґрунтованість та зменшення ерозії.

У наступній таблиці 3.4 ми надаємо опис і особливості кожного з цих

технологій, розглядаючи їх переваги та особливості, які можуть бути корисними для сільськогосподарських виробників.

Таблиця 3.4

Сучасні підходи в технології вирощування рослин

Технологія	Опис	Особливості
Mini-till	Мінімальна обробка ґрунту, при якій зберігається структура верхнього шару ґрунту, але створити легке розпушування для підготовки обґрунтування до вирощування культури	<ul style="list-style-type: none"> - Легше за звичайні технології обробки ґрунту, але більш ефективна порівняно з іншими технологіями - Зберігає структуру ґрунту і забезпечує зменшення втрати ерозію. - Може бути меншою витратною з енергетичної точки зору
No-till	Вирощування культури без обробки ґрунту	<ul style="list-style-type: none"> - Значно зменшує ерозію ґрунту. - Зберігає вологу в ґрунті, без його розпушування. - Змінює втрату води, на відміну традиційним методам обробки
Strip-till	Вирощування культури із використанням обробки лише в окремих смужках або смугах ґрунту, де буде розсаджуватися посадковий матеріал	<ul style="list-style-type: none"> - Зберігає деяку готовність для посіву за рахунок розпушення тільки окремих частин - Економія пального - Зберігає часткову структуру ґрунту і зменшує ерозію

Ці технології виробництва продукції рослинництва – Mini-till, No-till і Strip-till – представляють інноваційні підходи, які спрямовані на зменшення негативного впливу сільського господарства на підставі рослинництва. Кожа з них має свої особливості та переваги, і вибір конкретної технології може залежати від різних факторів, таких як кліматичні умови, тип ґрунту та культури, що вирощуються.

Розглянемо питання особливостей використання сучасних інноваційних технологій у рослинництві: селекція, органічне землеробство, генна інженерія. Сучасне рослинництво переживає період трансформації, величезні зміни відбуваються завдяки впровадження інноваційних технологій. Три ключові галузі – селекція, органічне землеробство та генна інженерія – стають керованими силами цього революційного зростання ефективності рослинного виробництва.

1. Селекція: шлях до високоякісних сортів.

Використання сучасних методів селекції є вирішним етапом у розвитку рослинництва. Ці методи дозволяють отримати високоврожайні, стійкі до хвороб та шкідників сорти рослин, адаптовані до конкретних умов вирощування. Селекція спрямована не лише на підвищення врожаю, але й на покращення якісних характеристик продукції, таких як смак, вміст корисних речовин та стійкість до стресів.

2. Органічне землеробство: екологія

Органічне землеробство представляє собою екологічно та соціально відповідальний підхід до вирощування рослин. Відмовляючись від хімічних пестицидів та добрив, фермери, що практикують органічне землеробство, зберігають біорізноманітність та підтримують здоров'я ґрунту. Ця технологія не тільки покращує якість продукції, але й сприяє сталому розвитку сільськогосподарських систем, зменшуючи негативний вплив на навколишнє середовище.

3. Генна інженерія: перспективи

Генна інженерія відкриває нові можливості для покращення галузі рослинництва. За допомогою генної модифікації можна створити культури, що володіють підвищеною стійкістю до шкідників, сприятливими агрокліматичними властивостями та високою врожайністю. Проте, крім переваг генної інженерії, відкриває етичні питання та обурення щодо можливих ризиків для здоров'я та навколишнього середовища.

Використання інноваційних технологій у рослинництві забезпечує новий рівень ефективності та стабільності виробництва. Селекція, органічне землеробство та генна інженерія взаємодіють, створюючи унікальні можливості для забезпечення продовольчої безпеки та збереження природних ресурсів. Правильне поєднання цих технологій може сформувати ефективну стратегію розвитку сучасного рослинництва, що відповідає сучасним викликам та потребам суспільства.

Інновації в ресурсозберігаючих технологіях у рослинництві грають важливу роль у покращенні стійкості та ефективності сільськогосподарського

виробництва. Низка передових підходів спрямована на оптимізацію використання ресурсів, зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та підвищення врожайності. Зупинимо увагу на декількох ключових інноваціях у цій області.

Таблиця 3.5

Система складових ефективності впровадження інновацій в рослинництві

Показники	Опис
Вартість впровадження інновації	Сума коштів, витрачених на впровадження нових технологій та розробок в галузі рослинництва
Збільшення врожайності	Відсоток збільшення валового збору врожаю на досліджуваній площі після впровадження інновацій
Зменшення витрат ресурсів	Зменшення використання води, добрив, пестицидів тощо після впровадження екологічно чистих та ресурсозберігаючих технологій
Рентабельність	Відсоток прибутку від виробництва після впровадження інновацій, порівняно з попередніми періодами
Підвищення якості продукції	Зміни в якості вирощених культур або продукції після впровадження нових технологій

Пропонуємо напрями здійснення інновацій в оптимізації витрат в рослинництві:

1) точне землеробство (Precision Farming): використання сучасних технологій, таких як дрони, GPS-системи та сенсори, що дозволяє фермерам адаптувати обробку поля та використання ресурсів (води, добрив, пестицидів) залежно від потреб кожної конкретної ділянки. Це дозволяє ефективно використовувати ресурси та зменшити вплив сільськогосподарської діяльності на довкілля;

2) системи збереження вологи: інновації у сфері зрошення та вологозберігаючих систем допомагають ефективно використовувати водні ресурси. Розумні системи зрошення, які реагують на погодні умови та потреби рослин, не дозволяють зменшити втрату води та забезпечують оптимальні умови для росту культури;

3) техніка збереження ґрунту: використання мінімальної обробки ґрунту (conservation tillage), «No-till» та інші технології, які дозволяють зберегти структуру ґрунту, зменшують ерозію та сприяють збереженню вологи. Ці

методи сприяють зменшенню втрат плідного шару ґрунту та підвищенню його стійкості;

4) сучасні сорти: використання генетичних технологій для створення сортів рослин, стійких до шкідників, хвороб або адаптованих до певних кліматичних умов, дозволяє отримати більш стійкі та продуктивні культури, що потребують менше хімічних обробок;

5) технологіяні захисти рослин: застосування різних порід бджіл, жуків і мух, які поїдають шкідників на відповідних рослинах. Дані технології орієнтовані на скорочення використання отруйних пестицидів.

5) використання «Smart Farming»: впровадження інтернет-речей у сільське господарство дозволяє фермерам моніторити та керувати процесами в реальному часі. Це дозволяє оптимізувати виробництво, зменшити втрати та витрати.

Інновації в ресурсозберігаючих технологіях не лише допомагають розробити ефективніші підходи у виробництві, але й дати поштовх майбутньому сільськогосподарського розвитку.

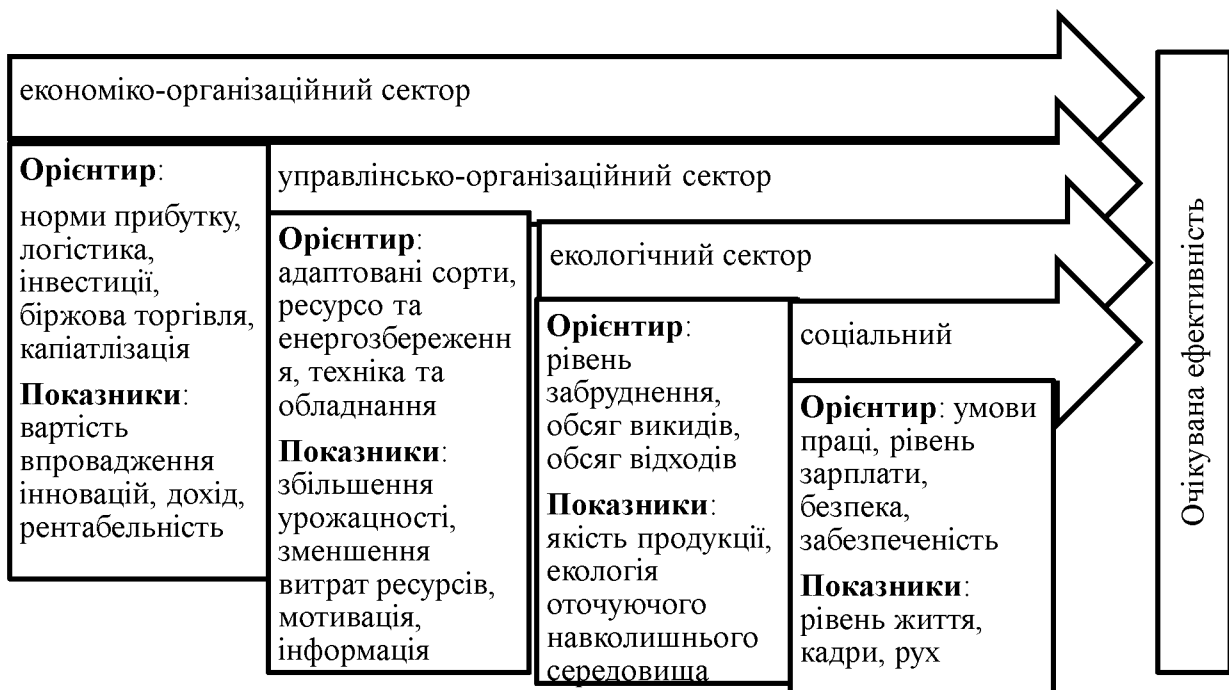

Рис. 3.2. Результат впровадження інновацій в галузі рослинництва

Розрахуємо прогноз економічної ефективності застосування традиційної та ресурсозберігаючої технологій у рослинництві (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Порівняльний аналіз ресурсовиористання у рослинництві ВСК «Злагода»

Показники	Існуючий підхід	Пропонований підхід
Площа посіву, га	4108	4108
Число техніки (трактори, комбайн, інших машин), шт.	35	27
Капіталовкладення, тис.грн	90520	45620
Затрати праці виконаних механізованих робіт, люд-год	24563	16785
Витрати пального, т	298	215
Виробничі витрати, тис.грн	43158	33158
Виручка від реалізації, тис.грн	102029	102029
Валовий дохід, тис.грн	58871	68871
Рентабельність, %	16,4	27,7
Чистий дохід, тис.грн	29436	34436
Термін капіталовкладень, років	3,1	1,3

Таблиця 3.6 відображає комплексний погляд на використання ресурсів у виробничих процесах аграрного підприємства. Порівнюючи дані, ми виділяємо важливий інструмент для прийняття управлінських рішень, спрямованих на оптимізацію виробничих процесів та підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. Посилання на конкретні показники в таблиці дозволяє використовувати ключові аспекти, які вимагають уваги та дозволяють оптимізувати заходи. Застосування аналізу ресурсів користування є етапом створення більш ефективних та стійких моделей сільськогосподарського підприємства.

Сучасне рослинництво стоїть перед завданням забезпечення стійкого та ефективного виробництва продукції, при цьому мінімізуючи вплив на навколишнє середовище та економічно оптимізуючи власний внутрішній процес. В рамках цього контексту проведення порівняльного аналізу використання ресурсів у рослинництві стає інструментом для оцінки ефективності господарювання та визначення шляхів його оптимізації.

Порівняльний аналіз ресурсів використання у рослинництві ВСК «Злагода» вказує на істотні зміни у підходах до виробництва та ефективного використання ресурсів. Розглянемо ключові аспекти цього порівняльного

аналізу. Порівняння показує, що обидва підходи мають однакову площу посіву, що може свідчити про стабільність цього показника. Зміна сільськогосподарської техніки та пристроїв при новому підході може бути результатом більш ефективного використання машини та вдосконалення виробничих процесів.

Суттєве зменшення капіталовкладень може свідчити про оптимізацію витрат та вдосконалення ефективності виробництва, зменшення затрат праці на підвищення автоматизації та ефективності виробництва в новому підході.

Збільшення валового доходу та рентабельності свідчать про позитивні зрушення в напрямку ефективнішого використання ресурсів та оптимізації виробництва. Збільшення чистого доходу та скорочення терміну капіталовкладень є позитивними індикаторами ефективності нового підходу.

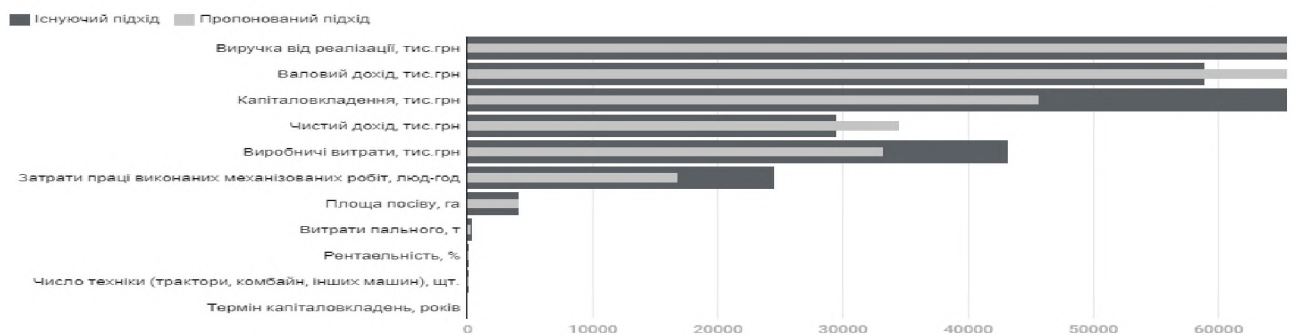

Рис. 3.3. Порівняльний аналіз ресурсовикористання

Узагальнюючи, порівняльний аналіз показує на виражені позитивні тенденції у пропонованому підході, що можна вказати на його конкурентоспроможність та стійкість у виробництві.

3.2. Впровадження економічного механізму управління витратами рослинництва

Економічна ефективність сільськогосподарського виробництва означає одержання максимальної кількості продукції з одного гектара земельної площі при найменших затратах праці і коштів на виробництво одиниці продукції

(табл. 3.7).

Таблиця 3.7 показує основні показники результативності сільськогосподарського підприємства протягом п'яти років.

Таблиця 3.7

**Динаміка показників результативності виробничо-комерційної діяльності
ВСК «Злагода» Полтавського району, 2018 – 2022рр.**

Показники	Роки					2022 р. до 2018 р.	
	2018	2019	2020	2021	2022	абсолютне, (+,-)	відносне я, %
Дохід від реалізації продукції сільського господарства, тис. грн	101542	86449,6	100089	113827,9	91254,1	-10287,9	89,9
у т. ч.: рослинництва	84657,3	59715,5	81501,9	95529,8	79175,3	-5482	93,5
тваринництва	16884,7	26734,1	18587,1	18298,1	12078,8	-4805,9	71,5
Повна собівартість реалізації продукції сільського господарства, тис. грн	84213	98151,8	81218,3	76516,2	93654,2	9441,2	111,2
у т. ч.: рослинництва	48963,4	59809,4	58182,8	56349,3	53673,6	4710,2	109,6
тваринництва	35249,6	38342,4	23035,5	20166,9	39980,6	4731	113,4
Валовий прибуток сільського господарства, тис. грн	16598	-11702,2	18870,7	37311,7	26427,4	9829,4	х
у т. ч.: рослинництва	17963,1	-93,9	23319,1	39180,5	27652,1	9689	х
тваринництва	-1365,1	-11608,3	-4448,4	-1868,8	-1224,7	140,4	89,7
Одержано на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн:							
валової продукції	1958,05	2319,2	2032,8	2218,7	2419,8	461,75	123,6
валового прибутку	1505,86	-294,4	498,3	908,3	1227,3	-278,56	х

Загальний дохід зменшився на 10287,9 тис. грн або 10,1% у порівнянні з роком 2018 року. Падіння обумовлене зменшенням доходу від рослинництва. Повна собівартість зросла на 9441,2 тис. грн або 11,2%. Це може свідчити про збільшення витрат на виробництво, що може бути наслідком збільшення цін на ресурси чи інші речі. Загальний валовий прибуток зріс на 9829,4 тис. грн. Однак, якщо розглядати рослинництво окремо, валовий прибуток зріс тільки за рахунок цієї галузі. Отримано на 100 га валової продукції зросло на 123,6%, що вказує на підвищення ефективності використання землі. Однак валовий

прибуток на 100 га зменшився на 278,56%, що може свідчити про збільшення витрат на обробку та виробництво.

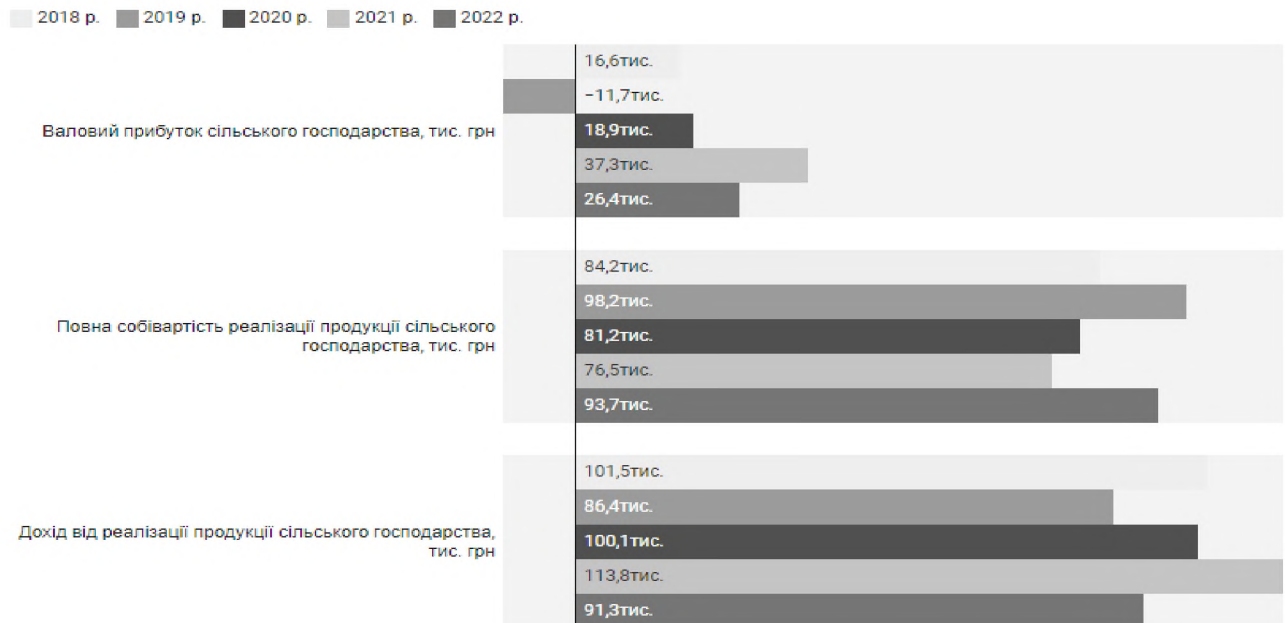

Рис. 3.4. Динаміка основних показників результативності

Загалом, хоча дохід від реалізації продукції сільського господарства зменшився, валовий прибуток показав позитивний ріст. Проте, важливо врахувати, що підвищення валового прибутку не завжди вказує на підвищення ефективності, після чого воно може бути обумовлено ростом ціни на продукцію або іншими факторами. Також, підвищення повної собівартості вимагає уваги до контролю витрат.

Рентабельність є ключовим показником ефективності господарювання та показує ефективність підприємства, розуміння прибутку у контексті виробництва і реалізації продукції. Розглянемо таблицю 3.8, що містить аналіз динаміки рівня рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції у ВСК «Злагода» протягом п'ятирічного періоду з 2018 по 2022 рік. Аналіз динаміки цього показника протягом останніх років може розкрити тенденції в ефективності виробництва та вказати на можливі чинники, що впливають на фінансову стійкість підприємства. Загальний тренд рентабельності продукції сільськогосподарського підприємства демонструє позитивну динаміку, зростання на 10,8% у 2022 році в порівнянні з роком 2018 року.

Таблиця 3.8

Динаміка рівня рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції у ВСК «Злагода» Полтавського району, 2018 – 2022рр., %

Продукція	Роки					2022 р. від 2018 р., (+,-)
	2018	2019	2020	2021	2022	
Зернові та зернобобові – всього	18,9	3,0	41,0	33,5	29,7	10,8
з них: пшениця	22,7	6,7	22,7	40,9	33,5	10,8
ячмінь ярий	9,8	-2,9	-13,7	27,2	12,3	2,5
кукурудза на зерно	32,6	2,6	55,9	43,1	31,2	-1,4
горох	4,6	-	-11,9	-4,2	-1,3	-5,9
Соя	25,1	-13,3	11,8	39,6	37,9	12,8
Соняшник	34,8	-2,4	41,9	190,5	63,2	28,4

Аналізуючи динаміку рівня рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції у ВСК «Злагода» протягом періоду 2018-2022 років, можна застосувати значення тенденції та особливості фінансової ефективності різних видів продукції. Різні культури відзначаються відмінними темпами змін рентабельності. Наприклад, кукурудза на зерно відзначається високим темпом росту рентабельності, тоді як горох та соя показують від’ємні тенденції. Пшениця та соняшник вирізняються високими темпами зростання рентабельності, що може бути пов’язано з ефективнішим управлінням та технологічними інноваціями. Різна динаміка рентабельності різних культур вказують на важливість диверсифікації виробництва для забезпечення стійкості та оптимізації прибутковості. В цілому аналіз рентабельності дає загальний погляд на фінансовий стан сільськогосподарського підприємства та служить основою для прийняття стратегічних управлінських рішень для підвищення ефективності господарювання.

Таблиця 3.9 є ключовим інструментом для підсумкового аналізу та визначення продуктивності сільськогосподарського підприємства. У цій таблиці наведені детальні відомості щодо фінансових показників, які показують фінансовий успіх або виклики, з якими підприємство стикалося протягом п’яти років. Аналіз цих даних дозволяє виявити ключові тенденції та фактори застосування, що впливають на фінансовий стан підприємства, а також виявити

можливості для оптимізації та підвищення результативності. Розглядаючи дані з року в рік, ми можемо отримати глибоке розуміння те, як фактори та стратегії впливають на фінансову динаміку ВСК «Злагода».

Таблиця 3.9

**Формування фінансових результатів діяльності у
ВСК «Злагода» Полтавського району, 2018 – 2022рр.**

Показники	Роки					2022 р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	105472	90536	102029	123461	96881	91,9
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	87428	101322	84581	79151	87161	99,7
Валовий прибуток (збиток)	18044	-10786	17448	44310	9720	53,9
У % до чистого доходу від реалізації продукції	17,1	x	17,1	35,9		x
Інші операційні доходи	880	1007	1049	1290	2590	294,3
Адміністративні витрати	6954	7103	7085	11482	8681	124,8
Інші операційні витрати	1901	2303	1835	5014	2007	105,6
Фінансовий результат від операційної діяльності	10069	-19185	9577	29104	1622	16,1
Інші фінансові доходи	0	3388	0	0	0	x
Фінансові витрати	3919	4350	6542	4524	1744	44,5
Інші витрати	0	150	295	563	0	x
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	6150	-20297	2740	24017	-122	-2,0
Чистий фінансовий результат	6150	-20297	2740	23303	-3731	x
У % до чистого доходу від реалізації продукції	5,8	x	2,7	18,9	x	x
У % до валового прибутку	34,1	188,2	15,7	52,6	-38,4	x

Аналізуючи табл. 3.9, що відображає динаміку формування фінансових результатів діяльності ВСК «Злагода» за період з 2018 по 2022 рік, можна визначити ключові тенденції та висновки, які мають важливе значення для фінансового результату та розвитку підприємства. У 2022 році чистий дохід від реалізації продукції незначно зменшився на 8,1%, порівняно з 2018 роком. Суттєво знизилися показники валового прибутку, що становили зменшення на 46,1%. Чистий фінансовий результат також показав негативну динаміку, зменшення на 60,6% у порівнянні з роком 2018 року. Додатково варто звернути

увагу на динаміку адміністративних та інших операційних витрат, які зросли у 2022 році. Це може бути результатом змін в управлінській стратегії та необхідності ефективного управління витратами. Загалом, аналіз фінансових показників вказує на необхідність вдосконалення стратегії управління ресурсами та фінансовою діяльністю для забезпечення стійкості та успішності у сільському господарстві.

Отже, зменшення загального обсягу реалізації продукції сільського господарства у ВСК «Злагода» зумовлено різноманітними факторами, такими як зміни у виробництві та економічному середовищі. Зменшення обсягів реалізації певних видів культур, таких як соя та кукурудза на зерно, може вказувати на несприятливі умови для вирощування цих культур або змін у ринкових умовах. Загальний рівень товарності продукції сільського господарства показує на стабільність і високий показник, але окремі культури, мають знижуючу динаміку у результативних показниках. Суттєве зниження рентабельності у 2022 році вказує на зміни в ціновій політиці. Детальний аналіз фінансових результатів показує важливі тенденції, такі як зменшення чистого фінансового результату у 2022 році, що може бути пов'язано зі змінами у витратах та доходах. Узагальнюючи, необхідно провести більш детальний аналіз та програму факторів, що впливають на динаміку результатів, зокрема зміни в агротехніці, ринкові умови та управлінські рішення, щоб вирішити проблеми та підвищити ефективність господарювання ВСК «Злагода». Для цього сформуємо модель управління витратами рослинництва (Додаток Ж).

Господарським об'єктом для здійснення виробництва та безпосереднього контролю за системою управління витратами в рослинництві є тракторно-рільнична бригада. Вона відіграє складну роль у господарстві. До неї, як правило, належить ще ремонтна майстерня з відповідним персоналом. Цей об'єкт є сталим елементом у виробничій діяльності, що є доповненням у виробництві рослинницької продукції. Окремим питанням стоїть періодичність складання бюджету бригади. Нами проведений моніторинг цінової політики щодо складових бригади (Додаток З).

Згідно з сформованим організаційним алгоритмом впровадження системи управління витратами у тракторно-рільничій бригаді як центру витрат рослинництва слід не нехтувати відповідною внутрігосподарською робочою документацією. Остання представлена внутрігосподарським в першу чергу договором бригади з дирекцією. Робоча документація включає додатки до договору щодо наявності земельних ресурсів і основних засобів, завдань з виробництва продукції, а також внутрігосподарських цін на неї, обсягів постачання бригаді матеріальних ресурсів, енергоносіїв, цін на них, а також річний плановий та фактичний виробничий бюджет.

Отже, узагальнена інформація щодо інструментарію системи управління витратами рослинництва зорієнтовані на забезпечення одержання оперативної інформації управління витратами й доходами галузі рослинництва зокрема на підприємстві.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі кваліфікаційної роботи ми розглянули напрями здійснення інновацій в оптимізації витрат в рослинництві:

1) точне землеробство (Precision Farming): використання сучасних технологій, таких як дрони, GPS-системи та сенсори, що дозволяє фермерам адаптувати обробку поля та використання ресурсів (води, добрив, пестицидів) залежно від потреб кожної конкретної ділянки;

2) системи збереження вологи: інновації у сфері зрошення та вологозберігаючих систем допомагають ефективно використовувати водні ресурси. Розумні системи зрошення, які реагують на погодні умови та потреби рослин, не дозволяють зменшити втрату води та забезпечують оптимальні умови для росту культури;

3) техніка збереження ґрунту: використання мінімальної обробки ґрунту (conservation tillage), «No-till» та інші технології, які дозволяють зберегти структуру ґрунту, зменшують ерозію та сприяють збереженню вологи. Ці

методи сприяють зменшенню втрат плідородного шару ґрунту та підвищенню його стійкості;

4) сучасні сорти: використання генетичних технологій для створення сортів рослин, стійких до шкідників, хвороб або адаптованих до певних кліматичних умов, дозволяє отримати більш стійкі та продуктивні культури, що потребують менше хімічних обробок;

5) технологіяні захисти рослин: застосування різних порід бджіл, жуків і мух, які поїдають шкідників на відповідних рослинах. Дані технології орієнтовані на скорочення використання отруйних пестицидів.

5) використання «Smart Farming»: впровадження інтернет-речей у сільське господарство дозволяє фермерам моніторити та керувати процесами в реальному часі. Це дозволяє оптимізувати виробництво, зменшити втрати та витрати.

Нами запропоновано застосування сучасних технологій вирощування рослин за допомогою технологій «Mini-till», «No-till» та «Strip-till», які спрямовані на вдосконалення обґрунтування обробки та максимізацію ефективності вирощування культури.

«Mini-till» представляє собою метод мінімальної обробки обґрунтування, який зберігає структуру верхнього шару, одночасно створюючи забезпечення умов для висіву та росту культури. Ця технологія відзначається простотою та ефективністю, а також сприяє зменшенню ерозії та енерговитрату.

«No-till» передбачає вирощування культури без будь-якої обробки обґрунтування, що дозволяє зберегти його структуру та вологу. Цей метод ефективно працює для запобігання ерозії та мінімізації втрат води, що є умовою для сталого розвитку сільськогосподарського виробництва.

«Strip-till» використовує обробку лише в окремих смужках підстави, де буде проводитися посадка рослин. Ця технологія поєднує у собі готовність до посіву та економії пального, забезпечуючи при цій частковій структурі збереженість обґрунтованість та зменшення ерозії.

ВИСНОВКИ

Метою виконання кваліфікаційної роботи було теоретичне дослідження та практичне здійснення узагальнення та аналізу витрат виробництва та ефективність їх здійснення, а також поглиблення системного підходу в оцінці і діагностиці факторів перспективного дослідження в галузі рослинництва.

Об'єктом дослідження роботи виступає ВСК «Злагода», метою діяльності якого є одержання максимального прибутку за умови дотримання політики мінімізації витрат.

Проведений нами факторний економічний аналіз динаміки розміру та структури витрат в галузі рослинництва ВСК «Злагода» за період з 2018 по 2022 роки надає нам значне уявлення про ефективність управління ресурсами та стан економічної стійкості на підприємства. В результаті чого нами встановлено:

1) прямі матеріальні витрати відзначаються загальним зниженням на 101,7 тис. грн або 2,4%, що вказує на процеси здійснення оптимізації використання ресурсів. Важливо відзначити значущий спад витрат на посадковий матеріал, який може бути наслідком впровадження більш ефективних сортів;

2) загальновиробничі витрати показують значне зростання на 127,3%, що зумовлено розширенням обсягів робіт та залученням зовнішніх спеціалістів.

3) основними і загальними причинами підвищення сьогодні собівартості продукції рослинницької галузі є зростання витрат внаслідок невідповідності і неадекватності цін, занадто високі надціни на оборотні засоби (в тому числі і мінеральні добрива, також на засоби захисту рослин, насіння, тощо) та засоби праці (машини і обладнання), призводячи і спричиняють значний стрибок собівартості продукції, а це є загрозою, наслідком і причиною занепаду ефективності галузі.

4) важливим аспектом є не тільки фіксація самої динаміки ціни, але і їх порівняльний аналіз для визначення конкурентоспроможності продукції.

Проведення нами такого аналізу дозволяє програмувати ефективність господарювання, ідентифікувати сильні та слабкі сторони виробництва, а також виявити можливості для підвищення конкурентоспроможності. Загальна конкурентоспроможність в цілому на підприємстві збільшилася, вказуючи на тенденцію до підвищення цінової привабливості цієї категорії продукції.

5) результати факторного аналізу, як способу виявлення впливу виробничих витрат на собівартість продукції, вказують в цілому на стабільність і послідовність дій в діяльності підприємства. В цілому зростання виробництва та валової продукції, а також певні покращення у фінансових показниках є свідчення позитивних тенденцій в діяльності підприємства в цілому і галузі рослинництва зокрема.

В результаті проведеного дослідження нами вивчено і запропоновано ряд заходів, що можуть бути виокремлені як вектори виходу підприємства на інший інноваційний роботизований рівень роботи.

Загальною тенденцією до розгляду є стабільність та висока якість продукції сільського господарства у ВСК «Злагода». Рівень товарності виявляється на високому рівні, що свідчить про ефективність виробництва та відповідність продукції на ринку.

Дослідження сучасних трендів, що стосуються розвитку бізнесу в сфері рослинництва, пропонується виокремлювати групи актуальних інновацій як технологічні, організаційно-економічні, управлінські, соціально та інформаційні.

Розраховано, що за теперішніх умов ведення господарської діяльності, досліджуване підприємство має всі можливості щодо розгляду питання про оновлення частки сільськогосподарського автопарку. А саме запропоновано впровадження у роботу використання новітніх технологій, що дозволять контролювати вологість ґрунту, розпилувати поживні речовини та засоби захисту рослин. Також вивчати та використовувати в роботі новий посадковий матеріал, що має відповідні якісні характеристики.

Інноваційна діяльність у галузі рослинництва стає визначальним

фактором у вирішенні актуальних завдань, зокрема у забезпеченні продуктивності, якості та стійкості сільськогосподарського виробництва. Сучасні технології і підходи відкривають нові можливості для оптимізації процесів, підвищення врожайності та зменшення впливу на навколишнє середовище.

Одна з ключових областей інновацій у рослинництві є сучасні методи селекції, органічне землеробство, генна інженерія. Інноваційна діяльність у рослинництві також охоплює впровадження ресурсозберігаючих технологій, таких як «No-till» та «Strip-till», що сприяють збереженню родючості ґрунтів та скороченню ерозії.

Загалом, інновації в рослинництві стають драйвером для розвитку галузі, забезпечуючи сталість виробництва, вдосконалення якості продукції та підтримання екологічної збалансованості. Впровадження новітніх технологій вимагає співпраці науковців, фермерів та бізнесу для досягнення спільних цілей – забезпечення сталого та продуктивного розвитку рослинництва.